

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ - СКОПЈЕ
FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ DE SKOPJE
КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ЈАЗИЦИ
SÉMINAIRE DES LANGUES DES SLAVES DU SUD
ДИПЛОМСКИ РАБОТИ, КНИГА 4 * TRAVAUX DE LICENCE, LIVRE 4

ФИЛИПОСКИ ИЛИЈА

НЕГОТИНСКИОТ ГОВОР

БИБЛИОТЕКА
на
акад. Б. ВИДОЕСКИ

СКОПЈЕ — СКОПЈЕ
1952

Тираж 650 екземплари

Печатница на Филозофскиот факултет — Скопје

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА НЕГОТИНСКО

Пред да поминам на излагањето на материјалот од неготинскиот говор, ќе ја предадам накратко географската положба на Тиквеш, а со тоа и положбата на Неготинско.

Тиквеш претставува котлина со слабо гористи ридишта. Таа се простира јужно од Велешката клисура до клисурата Демир-Капија. На исток се наоѓаат планините Конческа и Благуша, а на запад мориовските планини.

„По карактерот на земјата и положбата на височините“, Тиквеш се дели на два дела: источен и западен дел.

Источниот дел се наоѓа од левата страна на Вардар. Тој се простира меѓу планините Конческа и Благуша и коритото на Вардар. Во западниот дел лежи поголемата част на Тиквеш и тој може да се подели на два дела и тоа: првиот меѓу Жлеб и коритото на Црна и вториот дел се простира меѓу реката Црна и планината Кожуф. Во овој дел се наоѓаат и двете гратчиња Неготино и Кавадарци. Неготино се наоѓа на два км. од реката Вардар и железничката линија Скопје-Гевгели, а десет км. на југозапад од него е градот Кавадарци.

Тиквеш е поврзан со другите краеве — преку месноста Промет со Радовиш, преку Чатакли со Штип, преку Плетвар со Прилеп, а железничката линија го сврзува со Велес и Гевгели.

Тиквешко поле е едно од најплодните полиња во Македонија. Главното занимање на населението е земјоделството. Тука се сеат скоро сите видови жита. Житата узреваат многу порано отколку во другите места, поради топлиот климат. Тука добро вуреат индустриските билки како тутунот, памукот, сусамот, афионот и др. Особено Тиквеш е познат со своите лозја и своето убаво грозје и вино. Во најново време се преземаат мерки за унапредувањето на лозјарството во овој крај.

Понатаму, во моето излагање ќе ги приведам сите села во кои сум бил и кои ќе бидат опфатени во оваа работа.

Од левата страна на Вардар се следните села: Цеди-мирци, Пепелиште, Брусник, Војшанци, Бистренци, Калањево, Липа, Корешница, Иберли, Человец и Кошарка.

Од десната страна на Вардар се: Паликура, Куријата, Рибарци, Криволака, Тимјаник (Тимњаник), Тремник, Дубрево, Долни-Дисан, Горни-Дисан, Прждево, Вешје, Бесвица, Демир-Капија, Чифлик, Горна Драчевица, Дрен, Копришница, и Клисуре.

Сите овие села административно и територијално спаѓале во поранешната Неготинска околија, која сега заедно со Кавадарската ја сочинуваат Тиквешка околија.

Од горенаведените села следните се со чисто македонско население: Цедимирци, Брусник, Калањево и Липа од левата страна на Вардар и Рибарци, Горни-Дисан, Прждево, Демир-Капија, Клисуре, Чифликот, Дрен, Горна Драчевица, Куријата, и Паликура од десната страна. Тука иде и гратчето Неготино.

Села со муслиманско население се: Чловец, Иберли и Кошарка. Овие три села се во планинските малку достапни места. Населението не знае македонски. Во муслиманското село Корешница, близу до Демир-Капија и недалеку од гореспоменатите три села населението не зборува турски, а чисто македонски. Ова село имало чисто македонско население, но под натисокот на Турците-Јуруци за време на турското ропство, населението пребегало на десната страна на Вардар, а дел од населението е потурчено.

Села со мешано население се: Бистренци, Војшанци и Пепелиште од левата страна на Вардар и Криволака и Тремник од десната страна. Во овие села покрај Македонци и Турци има преселеници од разни места на Југославија, дојдени за време на колонизацијата.

Денеска во споменатите горе села се населуваат селани од планинските места на Кавадарско.

Во селата: Вешје, Долни-Дисан и Тимјаник има македонско и муслиманско население. Во ваквите села муслиманите зборуваат македонски-тиквешки, само што тие многу повеќе во говорот ја употребуваат согласката *х* и тоа како аспирано *х*. Пр.: *х*арно, *х*оца, *х*оде, кај глаголите во минато време дојдо~~х~~ме, бе~~х~~ме и др.

Во крајот на XVIII и почетокот на XIX век Неготино и Кавадарци се чифлици на турските бегови. Анархијата која владее во ова време во Турската империја, необезбедениот живот на селското население, големите зулуми од разните разбојнички банди, големите намети над населението, го принудуваат селското население да бега од селата во градот, каде релативно бил пообезбеден животот. Во ова време имаме масовно бегање на селаните од околните села во градот. Поради тоа Неготино кое било чифлик сè повеќе се наголемува со прилив на население од околните села.

Се забележува дека повеќе се иселувале од оние села каде имало мешано население македонско-турско. Во ваквите села денеска преовладува муслиманско население.

Денеска многу неготинци знаат од каде се дојдени нивните татковци и дедовци. Така најмногу се доселувале од селата: Горни и Долни Дисан, Вешје, Прждево, Куријата, Тремник, Паликура, Војшанци, Криволака, Корешница, Дуброво и др.

По тоа од каде се дојдени многу денеска се викаат: вешјани, криволачани, дисанци, куричани, дубровци и др.

Со прилив на селско население во Неготино, а и поради згодната местоположба и врските со другите краишта; Неготино бргу се развило. Тоа станува економски и културен центар на Тиквешијата, додека Кавадарци уште не е така развиено.

„За време на бугарскиот упад преку Јуруклукот и Криволака до Кавадарци, во општиот хаос се изродуваат взаимни обрачувања меѓу христијаните и муслиманите. Покрај пустошењето од страна на Бугарите, христијаните го искористуваат хаосот, колку-толку да му се осветат за порано направените им зулуми, ги палеа муслиманските куќи и го убиваа нивното население. Тогаш се опустошени многу јуручки села...

Во меѓусебните борби муслиманите ја запалуваат целата чаршија во Неготино, а христијаните пак нивните куќи“¹⁾.

По ова Неготино економски почнува да опаднува. Во Неготино не останува ни една муслиманска куќа, вели Радовановиќ; муслиманите бегаат на левата страна на Вардар во Јуруклукот или се преселуваат во Мала Азија.

Освен внатрешните движења на населението во Тиквеш, имаме преселувања од други краишта на Македонија, а исто така и од разни места на Југославија. Во селата: Криволака, Пепелиште, Бистренци, Војшанци, Куријата, Паликура и Тремник колонизирани се луѓе од разни краишта на Југославија.

Во својата студија „Тиквеш и Раец“, Радовановиќ В. најподробно зборува за движењето на населението во Тиквеш од најраните периоди на историјата па до после ослободувањето од Турците и колонизацијата во Тиквеш.

По Народно-ослободителната војна, поради тешкиот живот по планинските краишта и поради тоа што окупаторот попали многу села во Кавадарско, селаните од овие села се преселуваат во селата покрај Вардар, каде има доволно земја за обработка.

¹⁾ В. Радовановиќ, „Тиквеш и Раец“, во Српски етнографски зборник кн. 17, стр. 240—241.

Ова движење на населението во Тиквеш, а и преселувањето на такво од други краишта, несомнено придонесува за мешањето на извесни црти во јазикот.

Материјали и општа карактеристика

Материјал од овој говор има многу малку објавено. Објавените материјали погрешно се забележувани. Поради тоа јас се служев од моите белешки собрани на теренот.

Барајќи материјали за овој говор по зборниците и списанијата, најдов објавени три песни од А. Добрев во Мсб. кн. VIII стр. 30—31. Песните се забележени од с. Клисуре. Пет песни од с. Ваташа запишал Д. Добровиќ. Песните се објавени во зборникот на Шапкарев кн. I, стр. 138—140. Три народни песни од Кавадарци запишал Каровски Лазо. Песните се објавени во „Нов ден“ од 1947 год., бр. 4—5, стр. 51—62.

Шест народни песни од Тиквешкијата забележил Васил Х. Манев. Песните се објавени во „Нов ден“ од 1948 год., бр. 1—2, стр. 118—121. За првите пет песни не кажува од кое место се забележени.

Две народни песни од с. Ваташа и една од Неготино запишала Рада Угринова. Песните се објавени во „Нов ден“ од 1948 год., бр. 8—9, стр. 88—90. На првите две песни авторот им е Лазар Манчевски. Тој ги пушта во народот анонимно за време на окупацијата, така тие остануваат народни песни.

Етнографска студија за овој крај има од В. Радовановиќ. Неа је споменавме кога зборувавме за населението.

Јазични студии за овој говор не се правени. Во одделни студии, некаде помалку некаде повеќе се зборува за тиквешкиот говор. Во студијата на Милош Ивковиќ „Акцентски системи српско-македонских говора“ објавена во „Јужнословенски филолог“ кн. II—IV, Ивковиќ зборува за акцентот во тиквешкиот говор. Исто така Б. Цонев во „История на български език“ на стр. 376—380, зборува за акцентот во тиквешкиот говор. Димитаръ Молеровъ во студијата „Вторичното ударение въ разложкия говор“ споменува за вторичен акцент во тиквешкиот говор. Студијата е објавена во „Известия на Семинара по славянска филологија“ кн. I.

Главните особини на овој говор се:

1. Редукцијата на неакцентираниите самогласки.
2. Вокалното *л* во овој говор дало ѓл, а потоа согласката *л* се загубила. (*л* > ѓл > ѓ). Пр.: вѓк, вѓна, дѓк и др.
3. Групаса *цѓ* > *ца*. Пр.: *ца̀ло*, *ца̀дам*, *ца̀ди́ло*.
4. Во овој говор немаме мешање на носовките во почетните слогови на зборот. Пр.: *ѐзик*, *ѐчмен*, *ѐдро*.
5. Главно акцентот паѓа на претпоследниот слог.

6. Глаголските групи *и* и *е* се замешале во овој говор. Глаголите од *е*-група во II л. еднина сегашно време поминале во *и*-група, така што кај глаголите од *е* и *и*-група во II л. еднина се обопштила наставката *и*. Глаголите од *и*-група во III л. еднина сегашно време поминале во *е*-група, така што кај сите глаголи од *и* и *е*-група во III л. еднина се обопштила наставката *е*.

Во множината сите глаголи од *е*-група поминале во *и*-група.

7. Во овој говор се употребува само членот *-ош*. Другите два члена не се познати во овој говор.

8. Предлогот *в*, *во* не се употребува, а место него се употребува предлогот *у*, *уф*.

II. Ф О Н Е Т И К А

а) Самогласки

Редукција на неакцентираниите самогласки.

Кога говориме за редукцијата на неакцентираниите самогласки во овој говор, ние треба да ја имаме предвид неговата местоположба.

Неготинскиот говор се наоѓа меѓу централните македонски говори, кои не ја познаваат редукцијата и долновардарските говори, каде редукцијата е доста силна.

Редукцијата на неакцентираниите самогласки *а*, *е* и *о* во овој говор е многу послаба од таа во долновардарските говори.

Се забележува дека вокалот *а* пред и зад акцентот во внатрешните слогови на зборот се затемнува²⁾. Многу ретко вокалот *а* се редуцира во темен гласъ. Исто тоа важи и за вокалот *е*. Редукцијата на вокалот *о* во *у* е попоширена во овој говор.

Забележително е дека неакцентираниите самогласки *а* и *е* не се подложени на редукција, ако зборот почнува или свршува со нив.

Редукција на вокалот а

Вокалот *а* се затемнува во внатрешните слогови на зборот пред акцентот. Ова затемнување најчесто станува кога самогласката *а* се наоѓа зад консонантите: *р*, *л*, *м* и *н*.

Пр.: Кр^авајче, кр^авајчиња, кр^авајчето, кр^аставица, кр^аставата ма^аска, ма^ате^еница, ла^ажица, ла^ажи^ичка, на^ара^ача^ала, па^атерица, из^аг^ас^ану^уе, исто и во слоговите по акцентот како во примерите: са^акаш, ви^икаш, фла^ават, пра^ават.

²⁾ Затемнувањето на *а*, *е* и *о* го обележувам со точка под вокалот: *а̣*, *е̣* *о̣*.

Редукција на *a* во слоговите по акцентот.

Кога самогласката *a* се наоѓа зад согласката *ц* и пред членот *-ша*, се редуцира во *ъ* (темен глас).

Пр: темниџта, берберниџта, кушниџта, патериџта, деџта.

Преглас на *a* во *e* имаме во ракиа > рекиа, но и рџкиа се слуша.

Редукција на вокалој е

Вокалот *e* се редуцира во внатрешните слогови на зборот пред акцентот: дибело, дибела, Маруша Дибелта, Ниготино. Во примерите идинајсет, читирјсет и се добило со асимилација.

Во примерите: наречница, матеница, *e* се затемнило и се приближува до изговорот на *ъ* (темен вокал).

Редукцијата на вокалот *e* во слоговите по акцентот: ленина кушула, пепъл, петъл. Кај личните заменки за прво и второ лице множина *e* се затемнува и се доближува до изговорот на *ъ*: ние, вие (или како ниъ, виъ).

Во извесни случаи кога *e* под акцент се редуцира; меѓу > миѓу, веќе > виќе, немој > нему > ниму а после со асимилација се добило нуму. Нема > нима, немаме > нимаме. Во нимаме се елидира самогласката *a* и сме добиле ним'ме, или се губи согласката *m* и имаме ниама. Се слушаат и трите форми: нимеме, ним'ме, и ниама. Пр.: Ним'ме леп, ниама ништо.

Редукција на вокалој о

Редукцијата на *o* во средината на зборот, во слоговите пред акцентот: кушула, кушули, гудина, гудини, кушница, пулувина (Пулувина човек су; Ме зболе пулувин'та), четврица, куриго (Земи го куриго.), ругузина, дубиток, дубици, самувила, а после со асимилација се добило сумувила, губеам; кумандир, кумандант.

Редукција на *o* во почетниот слог: увдеа, уружје (Да ги пречекаме со уружјето.), ци удуат, си утидоа, го усудиа, уфицер, уфицерски.

Редукција на *o* во слоговите по акцентот: ручук, доктур, во зап. начин: немујте (Пр.: Немујте ме брака оставајте). Кај заменките: секуј, некуј, никуј, секуму, никуму. Кај прилозите: коуку, тоуку, ногу, наопуку.

Во прво лице на минато определено свршено време *o* се редуцирало во *y*: реку, дојду, донесу, отиду.

Елизија на самогласкиџе

Елизијата на самогласките во овој говор доста е проширена. Таа најмногу ја има кај членуваните именки и при-

давки од женски и среден род. Исто така таа се јавува и кај некои глаголи, а особено во заповедниот начин, бидејќи акцентот паѓа на почетниот слог. Поради тоа во заповедниот начин, во слоговите по акцентот имаме елизија на самогласките.

Елизија на основната самогласка пред членот за женски и среден род, кај именките и придавките, најчесто станува кога основната самогласка се наоѓа зад согласките: н, р, л и ш. Со губењето на основната самогласка, се ствараат со согласката од членот групи согласки кои можат да се трпат: жѐн'те, селáн'те, другáр'те, дѐт'то, пѝл'то.¹⁾

Самогласката пред членот не се елидира, кога се ствараат согласни групи, кои не се трпат. Пр.: гла́ва-гла́вата, сфа́дба-сфа́дбата, дона́дба-дона́дбата. Во овие случаи со елизијата би се створиле согласни групи: вш, дбиш кои се тешки за изговор и не се трпат.

Редукцијата и елизијата на неакцентираните самогласки се должи на карактерот на експираторниот акцент, кој во овој говор тежи да остане на истото место.

Елизија на самогласката *a* кај членуваните именки и придавки од женски род: плани́н'та, жѐн'та (Отидоа у плани́н'та; ѝ ви́ка на жѐн'та), застана́ла на врат'та, а тури́л гла́вата у кама́р'та, на вечѐр'та иде́ла најма́л'та, уф неде́л'та саба́але, испа́дна и он со че́т'та, да н'ка а пра́ш ма́с'та, му тр́гна по ди́ър'та, не стоја́ла мре́н'та ри́ба, они ке о́дат у ла́мњин'та ку́ка, оти́шле до таа сте́н'та, седна́ле на кушѝл'та, зми́ата се намо́та на топо́л'та, сеа ке чу́кне камба́н'та, не́му му прете́ра лутѝн'та, ска́па е рабо́т'та, ци а зе́миш бе́л'та, у глави́н'та, во́т'та, шо му е си́л'та, зе́ми а секи́р'та, бе на пазар, у сабо́т'та, кадѝн'та, му се нажала́ла ду́ш'та, на таа нагорни́н'та жѐн'та јаа́ше на коби́л'та, Мару́ша Дибѐл'та, Ма́чковица ста́р'та, за́кѝни се за по́стар'та ке́рка.

Кај посвојните заменки: мо́ј'та ку́ка, ја сум ва́ш'та ма́јка, тво́ј'та, на́ш'та.

Елизија на самогласките *e* и *o* кај членуваните именки и придавки од среден род: ми го зе́, дѐт'то, испа́днаа од мо́р'то, дојдо́а да го това́рат мага́р'то, како ке го најда́т на чи́л'то, да го затре́ш ке́с'то,²⁾ и́дат у кафе́н'то, скута́л'то, е вѝнино, у по́л'то има́ло ја́ки орма́ни, чо́векот се ка́чил на муна́р'то, о́фците флего́а у трл'то, му го скр́ши кри́л'то на пи́л'то, кумит'те дојдо́а у се́л'то, ме́с'то го тури́ле да се ва́ре, е́ве го пја́т'то скапа́но, ра́л'то му се скр́ши, каа го свр́ши шко́л'то. Кај придавките: го поси́ни најма́л'то бра́тче, бе́л'то, жѝт'то, цр́н'то, цр́вен'то.

¹⁾ Елидираната самогласка ја обележувам со апостроф (').

²⁾ Затре́сиш > затре́ш,

Елизија на множинските наставки *-и* и *-а* кај членуваните именки и придавки од машки, женски и среден род: *зѐми си и па́р'те, дојдо́а друга́р'те, ги изва́ле леворве́р'те, Јо́ван му доде́вал на селáн'те, со дрва́р'те ќе о́јме на́ дрва, не се ра́с-пулу́ј по пала́т'те, се и кажу́јале самувил'те, си има́л ра́бота со га́вол'те, уш'те Марѐнски, то́вари го мага́р'то од стра́н'те, почна́ле тапа́н'те да чу́кат, че́т'те не може́а да се кри́ат по плани́н'те, сфирна́ле телефо́н'те, на неде́л'та идат погача́р'те, ста́р'те дојдо́а, до́шле цанда́р'те, та́мо се́а зиди́н'те се по-зна́ват, во́јската се уда́рила со куми́т'те, да се затво́рат вра́т'те, он си иде у недели́н'те, ста́р'те кажу́еа на велиг-де́н'те, цр́н'те, бе́л'те, жѐт'те, црве́н'те.*

Елизија се јавува кај некои глаголи во сегашно време и заповедниот начин: да а отво́р'те цр́квата, да и́т'те да це-ча́л'те па́ри, како сфи́р'те, шо пла́ч'те, извр'те му го о́кото, у сѝн'дкото ќе го ту́р'те, ќе ти зе́м'ме о́вен вије́рого.

Во с. Клисуре кое граничи со гевгелискиот говор редукцијата и елизијата е посилна. Во ова село имаме елизија во формите на сегашно време: и́м'ме, се́д'ме, о́д'ме, ја́д'ме.

Во сите овие случаи со губењето на самогласката пред членот ударението станува двосложно. Поради елизијата на самогласката пред членот, кај некои именки се осетува извесно удолжување на претходната акцентирана самогласка.

Пр.: па́р'те друга́р'те, дрва́р'те, леворве́р'те.

Елидираната самогласка при губењето остава трага на претходната согласка, која има извесна нијанса на мекост. Пр.: плани́н'те, пи́л'то, гуди́н'те. Во овие случаи јас осетувам извесна мекост на согласките *н* и *л*.

Кај некои именки и придавки од женски род, кои свршуваат на *-з* и *-ж* при членувањето самогласката пред членот се метатезира.

Пр.: ко́жа – ко́ажта – ко́јжте > ко́јште

ко́за – ко́азта – ко́јзте > ко́јсте

с'за – сѝазта – сѝјзте > сѝјсте

ло́за – ло́азта – ло́јзте > ло́јсте

ни́за – ни́азта – ни́јзте > ни́јсте

бо́за – бо́азта

балдѝза – балдѝазта – балдѝјзте > балдѝјсте

ру́жа – ру́ажта – ру́јште

блу́за – блу́азта – блу́јсте

Кај некои именки од среден род: бу́зе – бу́јзто > бу́јсто, Ку́зе – Ку́јзто > Ку́јсто, Ла́зо – Ла́јзто > Ла́јсто.

Кај придавките: бр́за – брѝазта – брѝјзте > брѝјсте, дѝ-зите > дѝјзте > дѝјсте, дру́зите > дру́јзте > дру́јсте.

Оваа појава ја забележуваме кај некои глаголи во II л. множина сегашно време, кои во ко́ренот содржат *-з* и *-ж*.

Пр.: мо́жите > мо́жете > мо́жете, ка́жите > ка́жете > ка́жете, ла́жите > ла́жете > ла́жете, вр́зите > вр́жете > вр́жете, мѣ́жите > мѣ́жете > мѣ́жете, стрѣ́жите > стрѣ́жете > стрѣ́жете, ла́жите > ла́жете > ла́жете, га́жите > га́жете > га́жете, прѣ́жите > прѣ́жете > прѣ́жете, ни́жите > ни́жете > ни́жете, ле́жите < ле́жете > ле́жете, ми́жите > ми́жете > ми́жете, ли́жите > ли́жете > ли́жете.

Губење на самогласки во енклитични и проклитични зборови: г' отепуе, кај к' одиш, ош' еднаш, с' осамнуе, с' ис-
чекале на тоа место, к' и најдат, к' и направат, к' излезам,
ке м' изеде, ке т' се моле, к' идат, иставит' се, да н' и теже
товарот, огин ке т' изгоре, к' ијте.

Губење на неакцентирани самогласки имаме во среди-
ната на зборот: Пр.: пон'дѣлник, нап'кун, зар'на.

Заменише на редуциранише вокали ъ и ъ

Редуцираните вокали ъ и ъ, во овој говор во силна
позиција се вокализирале во о и е.

ъ

1. Во коренот на зборот ъ > о: со́н, бо́чва, во́шка, до́ш,
зо́лва, то́кмо, сто́кма, се сто́кма.

2. Исто така ъ > о и во суфиксите: ла́кот, пе́сок, пе́-
ток, четвѣ́ток, ше́пот, мо́мок, посе́док, запре́док (посе́док-
запре́док), чепе́рок, дуби́ток, кро́ток, ни́зок, сла́док, та́нок,
белу́ток. Во формите на придавката од женски род ова о
се губи: ни́ска, кро́тка.

3. Во членските форми: чо́векот, во́лот, сто́лот, гра́дот,
вра́тот, живо́тот, ко́фчето, ди́мот, сиро́маот, госпо́динот.

Членот -ош е пренесен од тврдите на меките основи и
оттаму имаме: де́нот, прија́телот, ко́њот, кра́јот, клучо́т. Во
предлогот со, сос ъ > о.

ъ

1. Во коренот на зборот ъ > е: де́н, де́нска, се разде́-
ни, ве́зден, пењу́шка (пънь), те́мен, темни́на, се сте́мни, тем-
ни́ца, ле́сен, пе́кол, ле́н, че́с (чъсть), че́сен, ше́пот.

2. Во суфиксите: сфѣ́тец, сле́пец, ја́зовец, глѹ́шец, кла-
де́нец, па́лец, ве́нец.

-ън ъ: те́мен, чу́ден, пра́зен, те́сен, ле́сен, гла́ден, тре́зен,
у́мен, си́лен, по́сен, радосен, о́стен, стра́шен, кога́шен, неко-
га́шен, офчерашен, не́кнашен, сино́кнашен.

-ъл ъ: ви́тел, оре́л, че́шел (е добиено во оваа група се
редуцира во некои случаи како во: পেঁতল, কঁতল).

-ъс ъ: о́вес.

Вторичниот полуглас

Вторичниот или секундарниот полуглас добиен пред согласките: *р, л, м, н, в* во крајот на зборот различно се рефлектира во овој говор.

Во кореновиот слог вторичниот полуглас дал *а*: *ла́га, ла́жиш, ма́ска, ма́гла, та́нок, ла́жица*.

Во крајните слогови на зборот, вторичниот полуглас различно се рефлектирал:

1. Вторичниот полуглас дал *е*: *ве́тер, и́тер, мо́дер, би́с-тер, о́стер, га́бер*. Вторичниот полуглас дал *о*: *сфе́кор, че́кор, мо́кор*. Вторичниот полуглас дал и *а*: *добар*. Сите тие три различни рефлексии ги имаме добиено во групата *тръ*.

2. Вторичниот полуглас во групата *тлъ* > *ол*: *ре́кол, се́кол, на́шол, пе́кол, то́пол*.

3. Вторичниот полуглас во помошниот глагол *сум* и во броевите *седум, осум* дал *о*, а после под влијанието на консонантот *м*, *о* поминало во *у*. Тука сме имале група *тмъ* > *тъм* > *том*, а после под влијанието на *м* – *тум*.

4. Вторичниот полуглас дал *и* во *огин* (*огнь* > *огън* > *огин*).

Турската наставка *лък*: *арами́лък, дома́злък, пија́лък, комши́лък*.

Замената на носовките *ж* и *л*

ж

ж > *а*: *ра́ка, ма́ка, па́т, за́п, за́би, та́га* (во изразот: *та́гата ме фа́на*), *та́жна же́на, да́п, ма́дро* (во изразот: *се́ди ма́дро*), *ма́ш, са́бота, каде́ла, ка́де, се́каде, ника́де, тра́т, обра́ч, па́тец, ма́тиш, мате́ница, гна́сен, гнасоти́а, па́јак* (*па́јажи-на* и *пау́жина*), *стапа́лка, ста́пнам, та́пан, присма́ден* (*присма́ден е гра́от*), *га́лап, гра́ди, га́зер, гасе́ница, ка́кол, капи́на, па́пка, ка́т, ка́тник* (*ка́тник зап*), *пра́т, га́ска, уна́тре*.

Во почетокот на зборот: *јади́ца, ја́же, јажи́ца, ја́ток*. Во с. Клисуре последните примери гласат: *ва́же, ва́јца, ва́ток*.

ж > *у*: *гу́жва, ку́ка, пону́да, гру́тка* (*гру́тка ше́кер, гру́тка зе́мња*), *бу́бак, су́т, суди́а, ку́с, желу́дник, тру́дна же́на, су́дбина, кусо́глет, ску́сам, скусе́но ми е па́лтото, ну́жда, опу́та, у́тка, напу́чен, ру́чук, суреду́ам*.

л

л > *е*: *ме́со, пе́да, ре́т, зе́т, те́жок, че́до, же́тва, же́твар, кле́тва, про́клет, де́вет, брату́чет, гове́до, гре́да, све́тец, све-ти́а, преде́но, пре́дам, име́, вре́ме, те́ле, се́ме, гле́дам, огле́дало, ја́ребица*.

Во почетокот на зборот $\text{ʌ} > e$: ѝчмен, ѝзик, ѝдер, ѝтрва но може да се чуе и јатрва.

Заменаѝа на ʌ

$\text{ʌ} > e$: мле́ко, ме́ра, ме́сто, ве́нец, ве́к, се́нка, ле́то, ве́тер, ре́ка, свѝзда, ле́п, сле́п, де́л, бе́ло, се́но, сне́к, чо́век, сре́да, ве́ра, неве́ста.

Старото ʌ во групата $\text{ʌ} > \text{ʌa}$: ца́л, ца́ло, ца́дам, ца́дѝло. Во сада́ло $\text{ʌ} > a$. Тука имаме корен ʌ ѝд. Старата група ра се запазила во тра́ва, о́ра.

Вокалиѝе од ѝреден ред е и и

1. Вокалот *е* е добиен од етимолошкото *е*, ʌ , ʌ и ʌ : се́ло, же́на, мле́ко, ме́сто, же́тва, кле́тва, ре́т, де́н, ле́н, че́сен. *Е* добиено од етимолошкото *е*, ʌ , ʌ , и ʌ , кога се наоѓа во внатрешните слогови на зборот пред или зад ударението се редуцира.

Е во некои случаи се скратува, ја загубува слоговноста и поминува во *ј*: двана́јсет, два́јсет, три́јсет, мо́јто, тво́јто.

2. Вокалот *и* се добива од етимолошкото *и*, а освен тоа од вокалот *ы* и преку редукцијата на *е*: ѝме, ѝмаш, игра́јш; ѝзик, си́н, ри́ба, би́к; дибе́ло, ле́нино пла́тно.

После губењето на некои согласки во интервокална позиција *и* се скратува во *ј*: мо́јш, ка́јш, ла́јш, га́јш, ле́јш. Тука се однесуваат и примерите: му́ј, глу́ј, су́ј.

Вокалиѝе од заден ред: а, о и у

1. Вокалот *а* е добиен од етимолошкото *а*, од носовката ʌ и од вторичниот полуглас: бра́т, гла́т; па́т, ма́ка, ра́ка; ма́ска, ма́гла. Кога е под акцент вокалот *а* се изговара чисто, а неакцентирано *а* се редуцира.

2. Вокалот *о* е добиен од етимолошкото *о* и од редуцираниот полуглас ʌ : во́да, чо́век, но́га; со́н, до́ш, то́кмо, во́шка. *О* кога е под акцент има чист изговор, неакцентираното *о* се редуцира.

3. Вокалот *у* се добил од етимолошкото *у*, од носовката ʌ и преку редукцијата на неакцентираното *о*: учѝтел, ту́ѓ, тру́дна, гру́тка; кушу́ла, гуди́на.

Вокалноѝо р и л

Во овој говор сме добиле вокално ʌ : крѝф, срп, крс, прс, трска, срна, трн, црни́ца, смрт, црпка, црвец, црво́сан, црвени́ка, сркам, бркам, грне, прстен.

Вокалното *л* во овој говор дало ѓл, а потоа согласката *л* се загубила (*л > ѓл > ѓ*).

Пр.: вѓк, вѓци, вѓчица, вѓна, сѓза, дѓк, дѓжина, жѓт, жѓтица, пѓно, напѓниш, јабѓка, мѓзам, мѓзиш, сѓзѓење, итн.
л > у во Бугарија, Бугарин, бугарски.

б) С о г л а с к и

Во овој говор има два вида *л*: тврдо и полумeko.

Старото меко *л* на крајот на зборот отврднало како во примерите: учѓтел, сѓл. Полумек изговор на *л* имаме во примерите: нѓдела, постела, илѓдо, лѓто, велат*) и др. Полумек изговор исто така имаме и во примерот зѓлје.

В место *л* имаме во кавѓгер.

Согласката *р* е тврда: цѓр, цѓрот, говѓдар, говѓдарот ѓфчар, ѓфчарот.

Согласката *њ* која дошла од **нј* отврднала: јѓгне, нѓва, нѓго, нѓгоф. Меко *н* (*њ*) имаме во примерите: плѓмењ, рѓмењ, кѓмењ, стрѓмењ, дрмоњ, опѓњок, коњ, пењѓшка.

Меко *н* (*њ*) се добило преку т. н. ново јотување: дѓња, сфѓња, дѓња, имѓње, дѓење. Кај глаголските именки: одѓње, седѓење, јадѓење, носѓење, копѓење. Меко *н* (*њ*) имаме во множинската наставка кај именките од среден род: пилиња, телиња, дечиња, времиња, мориња, кучиња.

Согласката *ј*

Артикулацијата на согласката *ј* во овој говор е слаба. Согласката *ј* кога се наоѓа во интервокална позиција се губи и тоа најчесто во групите: *а - а*, *и - а*, *о - а*, *е - а*, *о - о*, Пр.: ваа, таа, наа, одаа, знаат; ракиа, трговиа, муштерија, чиѓија, змија, судѓја, тија, вија, нија; моа, твоа, сѓѓа, сѓѓа, неѓа, дојдоа, најдоа, беа, седѓа, оѓа, неа; моот, твоот. Исто така *ј* не се изговара во почетокот на зборовите: ѓден, ѓзик, ѓзѓро, ѓлен.

Во акузативот на заменката од женски род *ј* се испушта: ја > а. Пр.: А виѓу сѓстра ми, а напѓи рабѓт'та, а удѓри ли тѓпката.

По губењето на извесни консонанти во интервокална позиција *и* и *е* се скратуваат во *ј*: кѓјш, мојш, дѓјш, јѓјш; кѓј броевите: петнајсет, двајсет, тријсет.

*) Прашањето за *л* меко и тврдо во неготинскиот говор, како што е овде изнесено; побудува извесни резерви. Како по тоа што во оваа работа, во примерите и текстовите, не се прави разлика меѓу два *л*-гласа, така и по други записи со кои располагаме може да се мисли на совпаѓање на *л* и *л'* во една фонема. Идните испитувања на овој говор треба да дадат одговор на ова. Бел. ред.

Кај членуваните придавки и заменки *и* се скратило: по-старјот, најмалјот, црнјот, белјот, жџтјот, нашјот, вашјот.

Во народните песни се јавува протетичко *ј* во почетокот на зборовите: леле ја јукрале мома Гела, јуф цркви, рис-јанска вера јубава, та оште мома јодиш, мома јодиш алкот гориш; Спаса је болна от пусти мерак, јуф сабота Ванчо на эле падна. Исто така и во примерот јобата.

Согласката *х*

Согласката *х* како фонема се загубила. Во муслиманските села кои ги споменуваме во уводот, тоа се слуша како аспирирано *х*.

Х се губи: 1. Во почетокот на зборот, и во средината кога се наоѓа во интервокална позиција: леп, оро, убав, лат, ладно, рана, амбар, муа, пазуа, снаа.

2, *Х* се губи на крајот на зборот и пред согласка: гра, ора, мо, гре, ме, стра, сиром, Вла.

Х се губи во аористот и имперфектот во прво лице еднина и трите лица на множината: оде, седе, јаде, носе, реку, пресеку, отидоме, отидоште, отидоа; беме, бете, беа; носеме, носете, носеа. *Х* поминало во *ј* во примерите: чејли, нијни. По губењето на *х*, поради слабиот придих кој останува се јавува извесна должина на претходната самогласка.

Х се загубило и во турските зборови: абер, арно, алва, ава, ацамиа, арч. Но, во муслиманските села: Корешница, Бесвица, Долни-Дисан, Вешје и Тремник се пази *х* во горните зборови.

Групата *хв* > *ф*: фала, фалам, фалба, фалбаца, фанат, факам, фрлаш, префрлаш. *Х* во овој говор не поминува во *в*.

Согласката *в*

Согласката *в* кога се наоѓа во интервокална позиција не се губи како во западно-македонските говори.

В се загубило во почетокот на зборот пред согласка: се, секуј, сите, секога, санок, секаде, зе, зел, торник, довец, довица.

Во извесен број примери кога *в* се наоѓа во интервокална позиција: праам, напраам, глаам, оглаам, забораам, остаам, чуам (од чувам).

Глаголите на увам > уам: зборуам, прашуам, кажуам, стануам.

В се слуша како *ф* пред незвучните согласки: фтор, пофторно, офчера, офца, офчар, чafka, цефка.

В во групата св дало ф: сфát, сфéка, сфа́ка. На крајот на зборот в се слуша како ф: жи́ф, здра́ф, мрзли́ф, дрсли́ф.

Согласките к и г

Прасловенските групи *tj, *kt и *dj дале во овој говор к и г.

Согласките к и г во овој говор се одликуваат со доста голема фрикативност.

*tj, (*kt) > к: ку́ка, поку́книна, куки́нче, вре́ка, сфéка, кёрка, но́кви, но́к, по́лнок, сино́ка, сино́кнашен, сре́ка, сре́кен, по́мок, га́ки, га́кник, разга́кен, маке́а, ле́ка, сме́ка (сме́ка да те сме́те), се вра́каш, повра́каш, пра́каш, ке, не́ку, не́киш, не́ке.

Во глаголскиот прилог: одéки, седéки, јаде́ки, носéки, праве́ки, гледáки.

К добиено преку новото јотување од шѣј: бра́ка, сфа́ка, распа́ка, цве́ке, тре́ки, тре́ка. Често можат да се чујат и контаминирани форми: бра́тка, сфа́тка, цве́тке.

Примери со шш: разгра́штен, пеште́ра, с. Пеште́рница, паште́рка, ниште́лки, плéшка, мо́шне, пилéшко, јагне́шко, телéшко.

*dj > г: ме́га, ве́га, ве́ги, са́ги, пре́га, ми́гу, пре́ге, пре́геска, ту́га, ту́ги, ту́гинка, нао́гаш, зао́га (зао́га сѣнцето), па́гаш, ра́гаш, пропа́гаш.

жд: ну́жда, пона́прешен, с. Пр́ждево.

к и г во шуѓи зборови

Пр. бу́бак, керемíда, ду́кан, ше́кер, гу́бре, га́вол, каву́гер, агу́пка, го́а. Во името на с. Гли́шик имаме развиено к од наставката -ик.

Прасловенските групи *skj, *stj, *zdj, *zgj дале шш, жд.

*skj, *stj > шш: гошта́вам, прошта́вам (на Прóчка се прошта́ва), кршта́вам, шта́вам, шти́ца. Во наставката -ишта: купи́шта, доли́шта, гроби́шта, буњи́шта.

Имаме граматизирање на односот т: к и д: г во примерите: пра́там: пра́кам, вра́там: вра́кам, усéтам: усека́вам, па́днам: па́гам, на́јдам: нао́гам, испáднам: испа́гам, ро́дам: ра́гам.

Согласката s

Африкатот s се пази во овој говор: свéзда, свéр, сéнсер, сéвгар, свóнец, сiнсар, сѣмба, сiври, sensáло, сéнсаш, се гáнсаш, гансáло.

Согласката *џ*

Африкатот *џ* го наоѓаме најповеќе во турски зборови: *џа, џаџа, џам, синџир, маџа, филџан, џежве, џамбас, тенџере*.

Во наставката *-џа*: *јорганџа, чорбаџа, јабанџа*. Ново *џ* се добило во зборовите: *џакам, џорна, џорка* (крф му *џорка* од *чел'то*), *џбурнам, џбуркам, џбарам*.

Согласката *ф*

Согласката *ф* се сретнува во туѓи зборови, а особено во турски: *филџан, фес, ферман, Фата*. Во селата *ф > в*: *вилџан, вес, вурна, го вана, се преврла како мрена риба, се вала, валба*. *Ф* се добило од *хв*: *фрлам, факам, фалам*.

Губење на согласки

Согласките: *д, г, ж, к, м, ј* кога ќе се најдат во интервокална позиција често се губат.

Губењето на согласките *д* и *ж* кај некои глаголи: *ке ѓјш, кајш, лајш, мојш, ќе ѓам, доам, јадат > јаат, изеат, глеам, продаам; седите > сејте, извадите > извајте, дадиме > дајме, идиме > ијме, бидиш > бијш, вадите > вајте, водите > војте, бидите > бијте*. После губењето на *д* и *ж*, *и* се скратило во *ј*.

Губење на согласките *к* и *г*: *коа, сеа, каа, туа*.

Губење на согласката *м*: *немам > неам, земам > зеам, имам > iam, зимаме > зиаме*.

Губење на согласката *ј*: *ваа, одаа, ракиа, моа, твоа, неа*.

Согласнички групи

Во групите *ср, зр, жр* се вметнуваат согласките *ш* и *д*: *стрџа, страм, го страмељо, стрџро, ждребе, стрџник*. Ова повеќе важи за говорот на селаните. Во Неготино овие групи се јавуваат без *ш* и *д*.

Групите **črt, *čert* дале *цр, цре*: *црн, црвен, црево, цреша, црпка, црен* (Се употребува во изразот: *Црен се направи*).

Согл. група *вн > мн*: *одамна, рамно, рамнина, гумно. вн > мн > мњ*: *племња, ламња*.

мј > мњ: *земја > земња, ламја > ламња, с. Тимјаник > с. Тимњаник*.

Групата *ис > иц*: *пцџа, пцџе, пцовисан, прокопцан, пцоменик*.

– *шск > цк*: *арнаџцко, забицко (забицко руо), брацки*.

– *ск > цк*: *српцки, бугарцки, македонцки, селцки, говедарцки*.

Кај еднословните именки од машки род, кои прават множина на -и и -ја, акцентот не го менува своето место во множината и во членуваните форми иако бројот на слоговите се наголемува.

Пр.: за́п – за́бот – за́би – за́бите, ко́њ – ко́њот – ко́њи – ко́њите, вѝк – вѝкот – вѝци – вѝците; ма́ш – ма́жот – ма́жја (маже́ви) – ма́жјата, да́п – да́бот – да́бја (дабо́ви) – да́бјата, ко́л – ко́лот – ко́лја – ко́лјата.

Кај двословните и повеќесловните именки од машки род, акцентот во еднината и множината паѓа на претпоследниот слог, само што во множината со наголемување бројот на слоговите акцентот се мести за еден слог кон крајот на зборот.

Во членуваните форми акцентот паѓа на третиот слог од крајот, ако самогласката пред членот не е елидирана.

Двосложни именки од машки род: е́зик – е́зикот – ези́ци – ези́ците, ме́сец – ме́сецот – ме́сеци – ме́сеците, чо́век – чо́векот – чове́ци – чове́ците, за́лак – за́лакот – зала́ци (зала́зи) – зала́ците (зала́зите), ко́пач – ко́пачот – копа́чи – копа́чите, сфи́рач – сфи́рачот – сфира́чи – сфира́чите, о́брач – о́брачот – обра́чи – обра́чите, бу́нар – бу́нарот – бунáри (бунáрја) – бунáр'те (бунáрјата), жéтвар – жéтварот – жетва́ри – жетва́рите (жетва́р'те), ка́мењ – ка́мењот – каме́ња – каме́њата, реме́њ – реме́њот – реме́ња – реме́њата, пла́мењ – пла́мењот – пламе́ња – пламе́њата, зе́лник – зе́лникот – зелни́ци – зелни́ците, стро́јник – стро́јникот – стројни́ци – стројни́ците.

Тросложни именки од машки род: сирóма – сирóмаот – сиромáси – сиромáсите (сиромáс'те), учи́тел – учи́телот – учитéлите (учитéл'те), прија́тел – прија́телот – пријатéлите (пријатéл'те), говéдар – говéдарот – говедáри – говедáрите (говедáр'те), изме́кар – изме́карот – измека́ри (измека́р'те).

Четирисложни именки од машки род: водени́чар – водени́чарот – воденича́ри – воденича́рите (воденича́р'те), железни́чар – железни́чарот – железнича́ри – железнича́рите (железнича́р'те).

Кај некои именки од машки род во членуваните форми, поради елизијата на самогласката пред членот, акцентот паѓа на вториот слог.

Двосложни и повеќесловни именки од машки род, кај кои акцентот не го менува своето место преку сите форми, а си останува на определениот слог во зборот:

Во нечленуваните форми акцентот паѓа на вториот слог, а во членуваните форми на третиот слог од крајот.

Двосложни именки од машки род: о́рел – о́релот – о́рли о́рлите, свр́дел – свр́делот – свр́дли – свр́длите, че́шел – че́шелот – че́шли – че́шлите, пéтъл – пéтълот – пéтли – пéтлиите, ко́тъл – ко́тълот – ко́тли – ко́тлиите, ве́нец – ве́нецот – ве́нци – ве́н-

ците, палец – палецот – палци – палците, довец – довецот – дофци – дофците.

Тросложни именки од машки род: судија – судијата – судии – судиите, војвода – војводата (војвoдaтa) – војводи – војводите (војвојте), дубиток – дубитокот – дубици – дубиците, опинџок – опинџокот – опинци – опинците, трговец – трговецот – тргофци – тргофците, кожурец – кожурецот – кожурци – кожурците.

Четирисложни именки од машки род: јабанџија – јабанџијата, јабанџии – јабанџиите, муштерија – муштеријата – муштерии – муштериите, кираџија – кираџијата – кираџии – кираџиите, кафеџија – кафеџијата – кафеџии – кафеџиите, комарџија – комарџијата – комарџии – комарџиите.

Акцентот кај именките од женски род

Кај именките од женски род во множината и членуваните форми акцентот не го менува своето место, а стои на определениот слог во зборот, само што во нечленуваните форми акцентот стои на претпоследниот слог, а во членуваните форми на третиот слог од крајот.

Двосложни именки од женски род: книга – книгата – книги – книгите, нога – ногата – нози – нозите (нојсте), мајка – мајката – мајки – мајките, рака – раката – раци – раците, сила – силата (сил'та) – сили – силите (сил'те), вила – вилата (вил'та) – вили – вилите (вил'те), коса – косата (кос'та) – коси – косите (кос'те), коса – косата (кос'та) – коси – косите (кос'те), душа – душата (душ'та) – души – душите (душ'те), круша – крушата (круш'та) – круши – крушите (круш'те), нива – нивата – ниви – нивите, слива – сливата – сливи – сливите.

Тросложни именки од женски род: гудина – гудината (гудин'та) – гудини – гудините (гудин'те), планина – планината (планин'та) – планини – планините (планин'те), невеста – невестата – невести – невестите, палата – палатата (палат'та) – палати – палатите (палат'те), срамота – срамотата (срамот'та) – срамоти – срамотите (срамот'те), опашка – опашката – опашки – опашките, јабџка – јабџката – јабџки – јабџките, попара – попарата (попар'та) – попари – попарите (попар'те), камара – камарата (камар'та) – камари – камарите (камар'те), лисица – лисицата – лисици – лисиците.

Четирисложни именки од женски род: белезица – белезицата – белезици – белезиците, воденица – воденицата – воденици – водениците, магарџица – магарџицата – магарџици – магарџиците.

Кај некои членувани именки од женски род со елизацијата на основната самогласка пред членот, добиваме двосложен акцент.

Некои нечленувани именки од женски род имаат третосложен акцент: сабота, работа, недела, пладна. Но, ко

га се членуваат овие именки имаат двосложно ударение: са-бо́т'та, рабо́т'та, неде́л'та, пладни́н'та.

Акценти́он кај именки́е од среден род

Кај именките од среден род кои свршуваат на -е, а прават множина со наставката -иња, акцентот во множината се мести за еден слог кон крајот и паѓа на наставката за образување на множина (-иња).

Во нечленуваните форми акцентот паѓа на вториот слог, а во членуваните форми на третиот слог од крајот.

Пр.: име - името - имиња - имињата, мо́ре—мо́рето - мо-ри́ња - мо́рињата, вре́ме - вре́мето - времи́ња - времи́њата, га́ј-ле - га́јлето - гајли́ња - гајли́њата, чи́ле - чи́лето - чили́ња - чи-ли́њата, о́рле - о́рлето - орли́ња - орли́њата, ја́же - ја́жето - јажи́ња - јажи́њата, ку́че - ку́чето - кучи́ња - кучи́њата, ко́п-че - ко́пчето - копчи́ња - копчи́њата, га́лџ-пче - га́лџпчето - га-лџпчи́ња - га́лџпчи́њата, мага́ре - мага́рето - мага́риња - мага́-ри́њата.

Кај именките од среден род кои свршуваат на о (а прават множина со наставката -а) акцентот не го менува своето место во множината и членуваните форми. Пр.: ра́-ло - ра́л'то - ра́ла - ра́л'та, че́ло - че́л'то - че́ла - че́л'та, се́ло - се́л'то - се́ла - се́л'та, кри́ло - кри́л'то - кри́ла - кри́л'та, ме́с-то - ме́стото - ме́ста - ме́стата, це́во - це́вото - це́ва - це́-вата, ве́дро - ве́дрото - ве́дра - ве́драта.

Кај оние именки од среден род, кои во членуваните форми ја губат самогласката пред членот, акцентот стои на вториот слог, а кај оние што не ја губат самогласката пред членот на третиот слог од крајот.

Акценти́он кај при́давки́е

Кај описните придавки од машки, женски и среден род од типот: го́л, го́ла, го́ло, го́ли; цр́н, цр́на, цр́но, цр́ни во множината и членуваните форми акцентот не го менува местото, а стои на кореновиот слог.

Пр.: бе́л - бе́лјот, бе́ла - бе́л'та, бе́ло - бе́л'то, бе́ли - бе́л'те; цр́н - цр́нјот, цр́на - цр́н'та, цр́но - цр́н'то, цр́ни - цр́н'-те; го́л - го́лјот, го́ла - го́л'та, го́ло - го́л'то, го́ли - го́л'те; бла́к - бла́кјот, бла́га - бла́гата, бла́го - бла́гото, бла́ги (бла́-зи) - бла́гите (бла́зите).

Кај описните придавки од машки, женски и среден род од типот: го́лем, а, о, де́бел, а, о, у́баф, а, о во нечленуваните форми акцентот стои на вториот слог, а во членуваните форми на третиот слог од крајот. Двосложните описни при-давки од машки род при членувањето имаат двојни форми:

Пр.: го́лем – го́лемот (голе́мјот), голе́ма – голе́мата, го-
ле́мо – голе́мото, голе́ми – голе́мите; де́бел – де́белот (дебéл-
јот), дибéла – дибéл'та, дибéло – дибéл'то, дибéли – дибéл'те;
бо́гат – бо́гатот (бога́тјот), бога́та – бога́т'та, бога́то – бо-
га́т'то, бога́ти – бога́т'те; убаф – убавот (уба́вјот), уба́ва –
уба́вата, уба́во – уба́вото, уба́ви – уба́вите; ви́сок – ви́сокот
(висо́кјот), висо́ка – висо́ката, висо́ко – висо́кото, висо́ки –
висо́ките; ди́бок – ди́бокот (дибо́кјот), дибо́ка – дибо́ката, ди-
бо́ко – дибо́кото, дибо́ки – дибо́ките.

Акцентот кај присвојните и кај некои од материјалните
придавки стои на кореновиот слог: ма́јчин – ма́јчинот, ма́ј-
чина – ма́јчин'та, ма́јчино – ма́јчин'то, ма́јчини – ма́јчин'те; се́с-
трини – се́стрин'те; бу́ков – бу́ковот, бу́кова – бу́ковата, бу́-
ково – бу́ковото, бу́кови – бу́ковите; да́бов – да́бовот, да́бо-
ва – да́бовата, да́бово – да́бовото, да́бови – да́бовите.

Акцентот кај компаративот и суперлативот секогаш
стои на частичките *ио-* и *нај-*: по́арен, по́лош, по́силен, по́-
стар; на́јарен, на́јлош, на́јдобар, на́јсилен, на́јубаф. И во чле-
нуваните форми акцентот паѓа на *ио-* и *нај-*: на́јстарјот, на́ј-
малјот, по́лошјот, на́јубавјот.

Акценшош кај заменките

Акцентот кај заменките секогаш стои на кореновиот
слог: мо́ј – мо́јот, тво́ј – тво́јот, на́ш – на́шјот, не́гоф – не́го-
вот, ни́јни – ни́јнот, ва́коф – ва́ковот, та́коф – та́ковот, и́на-
коф – и́наковот, во́каф – во́кавот, то́каф – то́кавот, но́каф –
но́кавот, ка́коф – ка́ковот, се́какоф – се́каквот, се́куј, ни́куј.

Акценшош кај глаголите

Во сегашно време акцентот во сите лица на еднината
и множината стои на кореновиот слог.

Пр.: гле́дам, гле́даш, гле́да, гле́даме, гле́дате, гле́дат;
ја́дам, ја́диш, ја́де, ја́диме, ја́дите, ја́дат;
се́дам, се́диш, се́де, се́диме, се́дите, се́дат;
о́рам, о́раш, о́ре, о́риме, о́рите, о́рат;
но́сам, но́сиш, но́се, но́симе, но́сите, носат.

Акцентот во минато определено свршено време стои
на претпоследниот слог, само што во множината акцентот
е повлечен за еден слог кон крајот.

Пр.: изо́ра, изо́ра, изо́ра, изора́ме, изора́те, изора́а;
изе́ду, изе́де, изе́де, изедо́ме, изедо́те, изедо́а;
до́јду, до́јде, до́јде, дојдо́ме, дојдо́те, дојдо́а;
изле́гу, изле́зе, изле́зе, излего́ме, излего́те, излего́а.

Акцентот кај минато определено несвршено време во прво лице еднина стои на кореновиот слог, а во другите лица еднина и множина е повлечен за еден слог кон крајот.

Пр.: оре, ореше, ореше, ореме, орете, ореа;
носе, носеше, носеше, носеме, носете, носеа;
јаде, јадеше, јадеше, јадеме, јадете, јадеа.

Кај извесен број глаголи акцентот во прво лице еднина стои на крајот неповлечен кон почетокот на зборот: мис-
 ле, сака, чека, има.

Во заповедниот начин акцентот секогаш паѓа на почетниот слог. Ако заповедниот начин е образуван со префикс, акцентот паѓа на префиксот.

Пр.: испадни – испадните, викни – викните, почекај (поч'-
 кај) – почекајте (поч'кајте), фани го – фаните го (фан'те го),
изврти – извртите (изврт'те : Изврт'те му и очите).

Акцентот кај активната и пасивната глаголска придавка стои на вториот слог од крајот.

Пр.: орал, орала, орало, орале; лежал, лежала, лежало,
лежале; носел, носеа, носеа, носеа; работел, работела, ра-
ботело, работеле; носен, носеа, носеа, носеа; оран (изо-
 ран), орана, орано, орани.

Акцентот кај глаголскиот прилог стои на вториот слог од крајот. Пр.: одеки, седеки, јадеки, носеки, гледаки. Ак-
 центот кај глаголските именки исто така стои на вториот слог од крајот. Пр.: носење, јадење, орање, гледање, бе-
гање.

Кога предлог и замена чинат акцентска целина, акцен-
 тот паѓа на предлогот.

Пр.: су дошол до тебе, пар'те не се сос мене, по
 него ќе пратам, без него не можиме, оди пред мене, до
 мене, со мене, сос мене, без мене, от тебе, со тебе,
бес тебе, сос него, по него, од него, при него, пред
 него, од неа, со неа, при неа, сос ни, при ни, од
 ни, кај ни, кај вас.

Кога предлогот и именката чинат акцентска целина, акцен-
 центот паѓа на предлогот.

Пр.: црвата и ги намота от кол, на кол . . . ; го зи-
ма за рака, го воде на ручук, от село-на село, от ку-
ка-на кука, на вечер, на пазар, на глава, под земи,
пот сьндък. Во вакви случаи освен во предлогот може да
 се јави акцент и на именката, ако таа е повеќесложна. Пр.:
на расотка, под лесфига (жён'та а туриле под лесфига),
за опашка (а зе за опашка и а фрли у вота). Ваков спо-
 реден акцент може да се јави и кај глаголските именки ко-
 га се употребуваат со предлог. Пр.: на орање, на јадење,
на седене, на предене.

Како Цонев така и Молеров споменуваат за вторичен акцент во овој говор. Цонев ги приведува примерите: месечина, краставица, четворица, чорбаџи, белогратка, прегрннала, павуново, проговори, кукуригу, рогозина, руменлиа, белезица, мајсториа, матеница.

Вакво бележење на акцентот не е точно. Во овие случаи секогаш акцентот паѓа на претпоследниот слог и не се слуша вторичен акцент. Во овој говор тие гласат: месечина, краставица, четворица, чорбаџи, белогратка, прегрннала, павуново, проговори, кукуригу, ругузина, руменлиа, белезица, мајсториа, матеница. Од примерите кои ги приведува Цонев покрај пообичното месечин'та, многу ретко може да се чуе и месечин'та. Во овој случај слаб вторичен акцент се јавува кога зборот се членува. Не се слуша никогаш месечина како што е забележено во примерите од Цонева.

Акцентот на месни имиња: Османица, Црвеника, Ограда, Брестин Дол, Чучуроф Рит, Пашин Прелок, Криволачко, Дубровско, Црно Поле. Во названието Црно Поле придавката и именката чинат акцентска целина и акцентот паѓа на третиот слог од крајот.

Во имињата на селата акцентот паѓа на третиот слог: Бесвица, Курешница, Дуброво, Војшанци, Прждево, Бистренци, Тимјаник (Тимњаник).

III. МОРФОЛОГИЈА

Членот

Во овој говор се употребува само членот: -ош, -ша, -шо, -ше, -ша: човекот, жената (жен'та), детето (дет'то), човешките, жените (жен'те), децата.

Именки

Остатоци од падежните форми најповеќе сретнуваме во народните умотворби.

Во народните умотворби најчесто ја сретнуваме употребата на генитивно-акузативната форма: Кажи го Ато, твојта милна брата. Иван не послуша Стефана војвода. Мартиновот пукна Васиља го удари. Не ли го виде моја мила сина, моја мила сина келеш Васиља. Ајде да запееме една песна за Петрета Јурукот. Јани си Марко брзата коња, иди си Марко у града Прилепа. Јазе за една коња клетва не примаа. Зора зазорила коња заружала. Нима брата брат да прате, нима сина син да прате. Ископајте ми гроба. У недела Јана богу душа дала.

Остатоци од падежните форми во живиот говор има многу малку запазено. Такви остатоци се скаменетите прилошки форми од некогашниот инструментал и локатив: скри-

шум, нѣчкѣм, рѣдум, квѣчерѣм, нѣвидѣм, на ѣзлезѣм, збѣгѣм. Стари локативи: лѣни, олѣмнани, нѣјаве, нѣсоне, нѣсреде, гѣре, дѣлу, ѣземи, нѣглава, нѣнебеси.

Стари генитивни форми: бѣстрага (Бѣстага да фѣниш), скрѣја, оцѣтра. Дативот е запазен во изразот: Фѣла бѣгу.

Именките од машки род, кои покажуваат блиско сродство, вокатив образуваат на -у и -е. Пр.: Да дѣјдиш, сфѣту, нѣгосје; Еве ти ги, мажу, твојте рѣби; Ајде брѣту, дѣма да си ѣме. Мѣре чѣвѣку, срѣген дирѣку . . . Зборовите: син, зет, сфат, вокатив образуваат со наставките -у и -е.

Пр.: сѣну и сѣне, зѣту и зѣте, сфѣту и сфѣте.

Вокативот кај личните и родствените именки од женски род се образува со наставката -о: Мѣнко, Зѣро, кѣрко, мајко, балдѣзо, но сфѣке.

Двоината кај именките. — Освен со број два, форми на -а се употребуваат и со другите броеви. Пр.: два вѣла, дѣвет вѣла, дѣвет сѣна, два дѣвѣра.

Формите нѣзе, рѣце не се употребуваат, а тие гласат: нѣзи, рѣци.

Образување на множина кај именкиѣ

Образување на множина кај именкиѣ од машки род.

Именките од машки род образуваат множина со следните наставки: 1) -ѣви, -ѣви, -ѣшѣа, -ја, -и кај еднословните именки од машки род; 2) -ѣи, -ѣѣци (-ѣви), -а, кај повеќесловните именки од машки род.

Еднословни именки од машки род, кои прават множина на -ѣви: грѣ-грѣѣви, грѣп-грѣѣви, грат-гратѣви, јат-јатѣви, вол-волѣви, кум-кумѣви, сноп-снопѣви, ум-умѣви, син-синѣви, поп-попѣви, куп-купѣви, рок-рогѣви, рет-редѣви, брек-брегѣви, свер-сверѣви, век-векѣви, бик-бикѣви итн.

Еднословни именки од машки род со загубено х на крајот на зборот, множина образуваат на -ѣви: грѣ-грѣѣви, мѣ-мѣѣви, змѣ-змѣѣви, прѣ-прѣѣви, гра-(грѣѣви), стрѣ-стрѣѣви.

Еднословни именки од машки род кои прават множина на -ѣви: стѣл-стѣлѣви, крѣл-крѣлѣви, брѣј-брѣѣви, бѣј-бѣѣви, крѣј-крѣѣви, гнѣј-гнѣѣви, рѣј-рѣѣви, нѣш-нѣжѣви, грѣш-грѣѣви, кѣш-кѣѣви, брѣч-брѣѣви, грѣч-грѣѣви, клѣч-клѣѣви, цар-царѣви, нѣс-нѣсѣви, мрѣс-мрѣѣви.

Горѣспомнатите именки образуваат множина само со наставката -ѣви.

Еднословни именки од машки род кои прават множина на -ѣи: зѣп-зѣѣи, вѣк-вѣѣи, зѣк-зѣѣи, фнѣк-фнѣѣи, кѣњ-кѣѣи, прѣс-прѣѣи.

Едносложни именки од машки род кои прават множина на *-ови* и *-еви* образуваат множина и на *-иштиа*: дол-долишта (долéви), рит-ридишта (ридóви), зит-зидишта (зидóви), крај-крайшта (краéви), брэк-брегишта (брегóви), грат-градишта (градéви), пат-патишта (патéви), вир-виришта (виróви), двор-дворишта (дворéви), грóп-гробишта.

Именки од машки род кои прават множина на *-ја*: клас – класја, маш – мажја (мажéви), кол – колја, лис – лисја, сноп – снопја (снопóви), дап – лабја (дабóви), трн – трња, крф – крвја (крвóви); камен – камења, корењ – корéња, ремењ – ремења, пламен – пламења, прстењ – прстéња, стрмењ – стрмења.

Двосложни и повеќесложни именки од машки род кои прават множина на *-и*: човек – човéци, език – езици, ортак – ортаци, залак – залаци (залази), јунак – јунаци, оцак – оцаци, душек – душéци, кофчек – ковчéзи, сѣндѣк – сѣндѣци, бардак – бардаци, гуштер – гуштéри, девер – девéри, амбар – амбáри, разбој – разбóи, порој – порóи; момок – момóци, напрсток – напрстóци, дубиток – дубици, мозок – мозóци; слепец – слéпци, јарец – јарци, палец – пáлци, конец – конци, јунец – јúnци, венец – венци, ловец – лóфци; орел – орли, чéшeл – чéшли, пéтъл – пéтли, кóтъл – кóтли, пријател – пријатéли, учител – учитéли, неготíнец – неготинци, кавадарчáнец – кавадарчáни, скопјáнец – скопјáни, Македóнец – Македóнци, Србин – Срби, граѓанин – граѓани итн.

Именки од машки род кои покажуваат сродство множина образуваат на *-офици*: татко – таткóфци, дедо – дедóфци, тетин – тетинóфци, чичо – чичóфци, бацко – бацкóфци, вујко – вујкóфци.

Образување на множина кај именките од женски род.

Именките од женски род множина образуваат со наставката *-и*. (Многу ретко образуваат множина на *-ја*: нива – нивја но и ниви).

Двосложни и повеќесложни именки од женски род кои свршуваат на *-а*, множина образуваат кога ова *-а* се одбие и се прибави множинската наставка *-и*. Пр.: глава – глави, крава – крави, бочва – бóчви, врчва – врчви, гаска – гаски, шатка – шáтки, мачка – ма́чки, рака – ра́ци, нога – нóзи, далга – дáлги, гнида – гниди, чаша – ча́ши, торба – тóрби, снаа – сна́и, стрéа – стрéи, муа – му́и (мýј), пазуа – пазу́и (пазу́ј), макеа – маке́и, змиа – зми́и, кутиа – кутíи, арениа – арени́и, тепциа – тепци́и, бичкиа – бички́и, чаршиа – чарши́и, арамиа – арами́и, гнасотиа – гнасоти́и, родниа – родни́и, стрина – стрини́и, планиа – плани́и, убавина – убави́и, добрина – добрини́и, височина – височини́и.

Образување на множина кај именките од среден род.

Именките од среден род множина образуваат со наставките: *-а, -иња, -ишѝа, -ја*.

Именките од среден род кои во еднината свршуваат на *-о*, множина образуваат со наставката *-а*.

Пр.: *ра́ло – ра́ла, се́дло – се́дла, се́ло – се́ла, чу́до – чу́да, че́ло – че́ла, гу́мно – гу́мна, ши́ло – ши́ла, си́то – си́та, гле́то – гле́та, ста́до – ста́да, кури́то – кури́та, сука́ло – сука́ла, клепа́ло – клепа́ла, огледа́ло – огледа́ла*.

Именките *дрво, крило* и *ѝеро* покрај обичната множина на *-а*, имаат и збирна множина на *-ја*: *дрво – дрвја, крило – крилја, перо – перја*.

Именките од среден род кои во еднината свршуваат на *-е*, множина образуваат на *-иња*.

Пр.: *ја́же – јажи́ња, те́ле – тели́ња, те́ме – теми́ња, се́ме – семи́ња, име – ими́ња, ви́ме – вими́ња, вре́ме – времи́ња, мо́ре – мори́ња, ку́че – кучи́ња, ма́че – мачи́ња, ши́ше – шиши́ња, пи́ле – пили́ња, ло́јзе – лојзи́ња (лојза)*.

Именките на *-це* множина образуваат со *а*: *ли́це – ли́ца, ср́це – ср́ца, ја́јца, ко́лца, пе́рца, о́кца*.

Именките од среден род кои свршуваат на *-ишѝе*, множина образуваат на *-ишѝа*. Пр.: *о́гниште – о́гништа, сме́тиште – сме́тишта, седали́ште – седали́шта, свртали́ште – свртали́шта*.

Мешање на родоѝ кај именките

Мешање на родот се забележува кај именките: *де́н, но́ќ, жи́вот, кра́ј*, а исто така и кај некои именки што покажуваат материја: *пе́сок, мо́зок, пе́пѝл, ка́л, е́чмењ*.

Пр.: *жи́вот – жи́вотот и жи́вотта* (Си го не́ку́ жи́вотот; Огин да а изго́ре ва́ква жи́вот.), *кра́ј – кра́јот и кра́јта, де́н – де́нот и де́нта, но́ќ – но́кот, и но́кта; пе́сок – пе́сокот и пе́сокта, мо́зок – мо́зокот и мо́зокта, пе́пѝл – пе́пѝлот и пе́пѝлта, ка́л – ка́лот и ка́лта, е́чмењ – е́чмењот и е́чмента*.

Горенаведените именки се употребуваат како именки од машки и женски род.

Заменки

Лични заменки. — кај личните заменки се запазиле четири падежни форми.

I л. еднина

II л. еднина

ном. ја (јас, јазе)
ген. ме́не
дат. ме́не ми, ми
ак. ме́не ме, ме

ном. ти (ти́зе)
ген. те́бе
дат. тебе ти, ти
ак. те́бе те, те

II л. множина

ном. нѣ (нѣѣ)
 ген. нас
 дат. нас ни, нам ни, ни
 ак. нас не, нам не, не

II л. множина

ном. вѣ (вѣѣ)
 ген. вас
 дат. вас ви, вам ви, ви
 ак. вас ве, вам ве, ве

III л. еднина

ном. он (тіа), оно (тоа), она (таа)
 ген. него неа
 дат. нему му, му неје и, и
 ак. него го, го неа а, а

III л. множина

ном. они (тіа)
 ген. нѣ
 дат. нѣм му, му; нѣм им, им
 ак. нѣ ги; нѣ и, и

Во овој говор позната е употребата на двојниот датив и акузатив.

Пр.: Го віду Трајко на Емшѡвци и Му реку на Трајко да си оде дома.

Во личната замена за трето лице еднина од женски род, согласката *j* се загубила. Замена за трето лице еднина гласи: ак. неа а, а. Личната замена за трето лице множина во генитив и акузатив го загубила *x* на крајот. Пр.: ген. нѣ и, ак. нѣ ги, ги; нѣ и, и.

Особеност претставува употребата на личната замена за трето лице множина во дативот: нѣм му (Нѣм му реку), место – нѣм им (нѣм им реку).

Повратната замена за сите три лица: себе си, си; себе се, се.

Прашални и релативни замены

Кѡј, кѡа, кѡе; множина за сите три рода: кѡи; што (шо).

дат. кѡму му; ак. кѡго го.

Дативната форма *чѣму* се употребува само во изразот: *чѣму ти е?*

Чѣј, чѣе; множина чѣи.

Кѡкоф, кѡква, кѡкво; множина: кѡкви.

Кѡкаф, кѡкава, кѡкаво; множина: кѡкави.

Сложените релативни замены: кѡј шо, кѡа шо, кѡе шо; кѡи шо, поретко се употребуваат во овој говор. Повеќе се употребува само релативната замена *шо* (*шишо*). Пр.: Чѡвекот шо а грабна царевата кѣрка, го заклаа.

Присвојни замены

Мѡј, мѡа, мѡе; множина: мѡи за сите три рода.

Твѡј, твѡа, твѡе; твѡи.

Нѣгоф, нѣгова, нѣгово; нѣгови.

Не́ни, не́на, не́но; не́ни.
Сфѡ́ј, сфѡ́а, сфѡ́е; сфѡ́и.
На́ш, на́ша, на́ше; на́ши.
Ва́ш, ва́ша, ва́ше; ва́ши.
Ни́ни, ни́на, ни́но; ни́ни.

Показни замены

Еднина: вѣа, вѣа, вѣа; множина: вѣа (за сите три рода.)
тѣа, тѣа, тѣа; тѣа
нѣа, нѣа, нѣа; нѣа

Показната замена од машки род е еднаква со множинската форма за сите три рода.

Каквойни и количински заменки

Ва́коф (ваквіа), ва́ква (ваквіа), ва́кво (ваквіа); ва́кви (ваквіа).
Та́коф (таквіа), та́ква (таквіа), та́кво (таквіа); та́кви (таквіа).
На́коф (наквіа), на́ква (наквіа), на́кво (наквіа); на́кви (наквіа).
И́накоф, и́наква, и́накво; и́накви.

Вѡкаѳъ, вѡкава, вѡкаво; вѡкави.

То́каф, то́кава, то́каво; то́кави.

Но́каф, но́кава, но́каво; но́кави.

Неопределени замены

Кóј – бíло, шó – бíло, кóј – дá е, шó дá е; нéкуј, нé-
куј си.

Дат. не́кому, ак. не́кого.

Во неодредено значење се употребува и бројот: еден, една, едно; едни. Пр.: Поминáа едни жéни, дојдоá едни дéца.

Одречни заменки: нікуї, нікоа, нікое; нікуи, нішто.

Дат.: Нйкүмү, ак.: нйкого.

Ойштии заменки: сѣкуј, сѣкоа, сѣкое; сѣкуи; сѣка, сѣко; сѣки.

Дат.: сэкуму, ак.: сэкого.

Ойшша количінска заменка: сѣт, сѣта, сѣто; сїте.

Придавки

Множината кај придавките се образува со наставката-и.

Пр.: бѣл – бѣли, мѣл – мѣли, кѣс – кѣси, сѣлен – сѣлни,
дѣбар – дѣбри, цѣвен – цѣвѣни, зѣлен – зелѣни, желѣзен – же-
лѣзни.

Двосложните описни и некои од материјалните придавки од машки род при членувањето имаат двојни форми.

Пр.: го́лем – голéмот и голéмјот, голéмата, голéмото; голéмите;

дéбел – дéбелот и дéбелјот, дéбелата (дéбел'та), дéбелото (дéбел'то), дéбелите (дéбел'те);

вíсок – вíсоко́т и висóкјот, висóката, висóкото; висóките;

др́вен – др́венот и дрвénјот, др́вената (др́вен'та), др́веното (др́вен'то), др́вените (др́вен'те);

желéзен – желéзенот и желéзниот, желéзната, желéзното, желéзните.

Овие двојни форми се добиваат кога членот *-ош* направо ќе се прибави на основата на придавката: го́лем-от, или ќе се прибави на одредениот вид на придавката: голéми-от > голéмјот.

Еднословните придавки немаат двојни форми: бéл – бéлјот, бéлата (бéл'та), бéлото (бéл'то), бéлите (бéл'те); цр́н – цр́нјот, цр́ната (цр́н'та), цр́ното (цр́н'то), цр́ните (цр́н'те); мál – мálјот, мálата (мál'та), мálото (мál'то), мálите (мál'те); гóл – гóлјот, гóлата (гóл'та), гóлото (гóл'то), гóлите (гóл'те).

При членувањето во машкиот род на придавката самогласката *-и* се скратила во *-ј*. Во женски и среден род еднина и во множината, при членувањето самогласката пред членот се губи.

Членуваната форма од машки род кај материјалните и присвојните придавки се прави, кога членот *-ош* направо ќе се прибави на основната форма на придавката.

Пр.: злáтен – злáтенот, сréбрен – сréбренот, желéзен – желéзенот, др́вен – др́венот и дрвénјот; скóпски – скóпскот; битóлски – битóлскот, неготíнски – неготíнскот.

Преминување на *г* во *з* имаме во множината кај овие придавки: дѣк(г) – дѣзи, дру́к(г) – дру́зи, блáк(г) – блáзи.

Одредени придавски форми сретнуваме во имињата на места: Бéли Кáмењ, Дибо́ки До́л, Дѣ́ги До́л, Го́рни-Ди́сан, До́лни-Ди́сан. Исто така и во прекарите: Бéли Пáвле, Цр́ни Ордан, Ку́си То́дор.

Поредба на придавките

Компаративот кај придавките се образува, кога частицката *-ио* ќе се стави пред основната придавка.

Пр.: поáрен, по́лош, по́голем, по́мал, по́ноф, п'у́баф. Суперлативот се образува, кога частицката *нај* ќе се стави пред основната придавка.

Пр.: на́јарен, на́јлош, на́јубаф, на́јноф, на́јширок.

Броеви

Кај броевите нема ништо особено.

Прóшii броеви: е́ден, е́дна, е́дно; е́дни; два́, двé; три́, чети́ри, пéт, шéс, сéдум, о́сум, дéвет, дéсет, иди́најсет, два-

најсет, тринајсет, четиринајсет, петнајсет, деветнајсет, двајсет, тријсет, четиријсет, деведесет, сто, двесте, триста, четиристотини, петстотини, шестотини, ил'адо.

Редни броеви: прф, прва, прво, први; фтор, а, о, и; трéки, а, о; (трéт, а, о; и), четврти, десéти, двајсти итн.

Бројни именки: двúјца, трúјца, четвурíца.

Глаголи

Глаголите од *-е* и *-и* група се замешале во овој говор. Глаголите од *е*-група во второ лице еднина сегашно време поминале во *и*-група, така што кај сите глаголи од *е*-и *и*-група во второ лице еднина сегашно време се обопштила наставката *-и*. Глаголите од *и*-група во второ лице еднина сегашно време поминало во *е*-група, така што кај сите глаголи од *е* и *и*-група во 3 л. ед. сег. време се обопштила наставката *-е*.

Во множината сите глаголи од *е*-група поминале во *и*-група.

Сегашно време

Сегашно време се прави со следните лични наставки:

1 л. ед. -м (о́дам, ја́дам, се́дам)

2 л. ед. -иш (о́диш, ја́диш, се́диш)

3 л. ед. -а (кај глаголите од *а*-група: гле́да, са́ка)

„ -е (кај глаголите од *е* и *и*-група: о́де, ја́де, де́ле)

1 л. мн. -ме (о́дime, се́дime, ја́дime)

2 л. мн. -ше (о́дите, се́дите, ја́дите)

3 л. мн. -иш (аиш) (о́дат, се́дат, ја́дат, гле́дат и гледа́ат).

Во трето лице множина кај глаголите од *а*-група се слушаат и форми со две *а* (*аа*). Така покрај гле́дат и гледа́ат, излеват и излева́ат.

Пр.: гле́дам, гле́даш, гле́да, гле́даме, гле́дате, гле́дат (гледа́ат); са́кам, са́каш, са́ка, са́каме, са́кате, са́кат (сакáат); изле́вам, изле́ваш, изле́ва, изле́ваме, изле́вате, изле́ват (излева́ат); о́дам, о́диш, о́де, о́дime, о́дите, о́дат; се́дам, се́диш, се́де, се́дime, се́дите се́дат; ле́жам, ле́жиш, ле́же, ле́жime, ле́жите, ле́жат; брóам, брóиш, брóе, брóíme, брóјте, брóат; сто́ам, сто́иш, сто́е, сто́јме, сто́јте, сто́ат; о́рам, о́раш, о́ре, о́риме, о́рите, о́рат; пе́ам, пе́јш, пе́е, пе́јме, пе́јте, пе́ат; се́ам, се́јш, се́е, се́јме, се́јте, се́ат; пи́ам, пи́јш, пи́е, пи́јме, пи́јте, пи́ат; ши́ам, ши́јш, ши́е, ши́јме, ши́јте, ши́ат; ја́дам, ја́диш, ја́де, ја́дime, ја́дите, ја́дат; трéсам, трéсиш, трéсе, трéсиме, трéсите, трéсат; ди́гнам, ди́гниш, ди́гне, ди́гниме, ди́гните, ди́гнат; ле́гнам, ле́гниш, ле́гне, ле́гниме, ле́гните, ле́гнат.

Заповеден начин

Заповедниот начин кај глаголите од *a*-група се образува со наставките: *-j* за второ лице еднина и *-jше* за второ лице множина.

Пр.: гледај – гледајте, викај – викајте, излевај – излевајте, чекај – чекајте, имај – имајте.

Заповедниот начин кај глаголите од *e* и *u*-група се образува со наставките: *-и* за второ лице еднина и *-ише* за второ лице множина.

Пр.: седи – седите, јади – јадите, носи – носите, треси – тресите, работи – работ'те.

Кај оние глаголи од *e* и *u*-група што имаат основа на вокал заповедниот начин се образува со наставките: *-j* и *-jше*.

Пр.: пиј – пијте, шиј – шијте, спиј – спијте, пej – пejте, брoj – брojте, стој – стојте.

Кога зборувавме за акцентот, кажавме дека тој во заповедниот начин стои на почетниот слог во зборот. Бидејќи воздушната струја се истура на првиот слог, тоа самогласките во внатрешните слогови ослабнуваат и се елидираат.

Пр.: работ'те, поч'кајте, ит'те, да печал'те пари, извр'те му и очите.

Минашо ојределено несвршено време

(имперфект)

Кај глаголите од *a*-група имперфектот се образува со наставките: *-а*, *-аше*, *-аше*; *-а ме*, *-аше*, *-аа*.

Пр.: вика, викаше, викаше, викаме, викате, викаа;
гледа, гледаше, гледаше, гледаме, гледате, гледаа;
сака (сакá), сакáше, сакáше, сакáме, сакáте, сакáа;
има (имá), имáше, имáше, имáме, имáте, имáа.

Кај глаголите од *e* и *u*-група имперфектот се образува со наставките: *-е*, *-еше*, *-еше*, *-е ме*, *-еше*, *-еа*.

Пр.: оде, одеше, одеше, одеме, одете, одеа;
седе, седеше, седеше, седеме, седете, сedeа;
јаде, јадеше, јадеше, јадеме, јадете, јадеа;
носе (носé), носéше, носéше, носéме, носéте, носéа;
шије, шиеше, шиеше, шиеме, шиете, шиеа;
тресе, (тресé), тресеше, тресеше, тресеме, тресете, тресéа.

Во прво лице еднина минато определено несвршено

време ~~имаме двојни форми: ја бe и ја бeше, ја оде и ја одеше, ја седе, и ја седеше.~~ Формите: одеше, седеше, беше во прво лице еднина добиени се по аналогича на формите од

второ и трето лице еднина. Овие форми поретко се употребуваат.

Минајќо ојределено свршено време

Овде давам извесен број глаголи во аорист, по кои можат да се видат начините за образување на тоа време:

сѣдна, сѣдна, сѣдна, седна́ме, седна́те, седна́а;
 ви́кна, ви́кна, ви́кна, ви́кнаме, ви́кнате, ви́кнаа;
 изо́ра, изо́ра, изо́ра, изора́ме, изора́те, изора́а;
 поса́ка, поса́ка, поса́ка, посака́ме, посака́те, посака́а;
 чу́, чу́, чу́, чу́ме, чу́те, чу́а;

оздра́ве, оздра́ве, оздра́ве, оздраве́ме, оздраве́те, оздра-
 ве́а;

на́бра, на́бра, на́бра, набра́ме, набра́те, набра́а;
 напра́ви, напра́ви, напра́ви, направи́ме, направи́те, напра-
 ви́а;

оти́ду, оти́де, оти́де, отидо́ме, отидо́те, отидо́а;

изле́гу, изле́зе, изле́зе, излего́ме, излего́те, излего́а;

изе́ду, изе́де, изе́де, изедо́ме, изедо́те, изедо́а;

донéсу, донéсе, донéсе, донесо́ме, донесо́те, донесо́а;

пресе́ку, пресе́че, пресе́че, пресеко́ме, пресеко́те, пре-
 секо́а;

затре́су, затре́се, затре́се, затресо́ме, затресо́те, за-
 тресо́а.

Во прво лице еднина -у се добило преку редукција на вокалот -о.

Во аористот во прво лице еднина и трите лица на множината согласката х се загубила.

Глаголски прилог

Кај глаголите со основа на -а во сегашно време, глаголскиот прилог се образува со наставката -а́ки: ви́каки, имáки, гледа́ки, сака́ки.

Кај глаголите со основа на е и и во сегашно време, глаголскиот прилог се образува со наставката -е́ки.

Пр.: носéки, седе́ки, тресе́ки, јаде́ки, бере́ки, оде́ки, ши-
 е́ки, спие́ки, деле́ки, леже́ки, брое́ки, стое́ки.

Глаголскиот прилог се прави од несвршените глаголи.

Глаголски придавки

Активната глаголска придавка се образува од свршените и несвршените глаголи со следните наставки: -л, -ла, -ло, -ле.

Пр.: ви́кал, вика́ла, вика́ло; вика́ле.
 гле́дал, гледáла, гледáло; гледáле.
 нóсел, носéла, носéло; носéле (нóсел, носíла, носíло; носíле).

се́дел, седéла; седéло; седéле.
 ре́кол, ре́кла, ре́кло; ре́кле.
 се́кол, се́кла, се́кло; се́кле.

Пасивната глаголска придавка се образува со наставките: -н, -на, -но, -ни; -и́л, -и́ла, -и́ло, -и́ли. Се образува и од непреодни глаголи, но тогаш нема пасивно значење.

Пр.: те́пан, тепáна, тепáно; тепáни.
 гле́дан, гледáна, гледáно; гледáни..
 нóсен (изнóсен), носéна (износéна), носéно (износéно); носéни (износéни).
 ја́ден (наја́ден), јадéна (наја́дена), јадéно (наја́дено); адéни (наја́дени).
 ши́ен (соши́ен), шиéна (сошиéна), шиéно (сошиéно); шиéни (сошиéни).
 па́днат, падна́та, падна́то; падна́ти.
 ста́нат, станáта, станáто; станáти.
 тр́гнат, тргна́та, тргна́то; тргна́ти.

Помошен глагол

Сегашно време од помошниот глагол сум:

ја су (сум)	ни́е сме (снѐ)
ти си	ви́е сте (све)
он е	они́ се

Во формите од прво и второ лице множина -снѐ и -све, н и в се пренесени од заменките ни́е и ви́е.

Одречни форми: не́су (не́сум), не́си, не́ е; не́ сме, не́ сте, не́ се.

не́ку (не́кум), не́киш, не́ке; не́киме, не́ките, не́кат.

Сложени глаголски форми

Минашо неодредено време. — Минато неодредено време се образува со помошниот глагол сум и активната глаголска придавка од оној глагол што се менува.

Пр.: сум гле́дал, си гле́дал, гле́дал; сме гледáле, сте гледáле, гледáле.

сум се́дел, си се́дел, се́дел; сме седéле, сте седéле, седéле.

сум рабóтел (сум рабóтил), си рабóтел (си рабóтил); рабóтел (рабóтил); сме работéле (сме работíле), сте работéле (сте работíле), работéле (работíле).

сум нóсел (сум нóсил), си нóсел (си нóсил), нóсел (нóсил); сме носéле (сме носíле), сте носéле (сте носíле), носéле (носíле).

Во трето лице еднина и множина помошниот глагол се испушта во реченицата, но често можат да се чујат и примери со употребен помошен глагол; пр.: е бíл, е бíла, е глéдал, е нóсел.

Минато време од помошниот глагол сум и пасивната глаголска придавка: су(м) дóјден, си дóјден, е дóјден; сме дојдéни, сте дојдéни, се дојдéни; су нарабóтен, су насéден, су наја́ден.

Минато време од глаголот имам и пасивната глаголска придавка ретко се употребува. Пр.: íмам работéно.

• Одамна минайшо време

Одамна минато време се образува од помошниот глагол сум во минато определено несвршено и активната глаголска придавка од глаголот што се менува.

Пр.: ја бе глéдал, víкал, óдел, сéдел, јáл (~~ја́лел~~)
ти бéше глéдал, víкал, óдел, сéдел, јáл (ја́дел)
он бéше " " " " " "

ние бéме гледáле, вика́ле; одéле; седéле; ја́ле (ја́дэле)

вие бéте " " " " " "

они бéа " " " " " "

Идно време

Идно време се образува од помошниот глагол ќе и сегашното време од глаголот што се менува.

Пр.: ќе глéдам, ќе глéдаш, ќе глéда, ќе глéдаме, ќе глéдате, ќе глéдат; ќе нóсам, ќе нóсиш, ќе нóсе, ќе нóсíme, ќе нóсите, ќе нóсат; ќе сéдам, ќе сéдиш, ќе сéде, ќе сéдíme, ќе сéдите, ќе сéдат; ќе пíам, ќе пíјш, ќе пíе, ќе пíјме, ќе пíјте, ќе пíат.

Условен начин

Условниот начин се искажува со помошниот глагол ќе и минато определено несвршено време и глаголот што се менува, или пак со кеш(е) + да реченица.

Пр.: ќе глéда, ќе гледáше, ќе гледáше, ќе гледáме, ќе гледáте, ќе гледáа; ќе сéде, ќе седéше, ќе седéше, ќе седéме, ќе седéте, ќе седéа. Ја ќе óде на нíвата, ама ми се скрши рáл'то. Ја кеш' да си доам дома, ама ме страéше од тáтко ми.

Условниот начин се искажува и со пом. глагол *ије* и минато неопределено време од глаголот што се менува.

Пр.: ќе сум гледал, ќе си гледал, ќе гледал, ќе сме гледале, ќе сте гледале, ќе гледале.

Глаголска именка

Глаголските именки се образуваат со суфиксот *-ње*.

Пр.: одéње, седéње, јадéње, спиéње, носéње, гледáње, пиéње, шиéње, работéње.

Глаголските именки се образуваат од несвршените глаголи.

Неменливи зборови

Прилози: скрíшум, збóгум, нíчкум(у), квéчерум, пáнагум, рéдум, на íзлезум, бéстрага, скрáја, дéње, нóке, нáјава, нáсоне, лáни, гóре, дóлу.

Други прилози: вáка, та́ка, нáка, бр́зо, скóро, нáдве, нáтри, трóа, пóвеке, мáлце, нóгу, ўдве, ўтри, денéска, ~~офчэра~~, нéкна, нокéска, прéге, прегéска, одáмна, до́чна, овдéка, ондéка (~~овдéа~~, ~~ондéа~~), одондéа, одовдéа, вáмо, тáмо, нáвамо, нáтамо, далéко, унáтре, нáдвор, одунáтре, одна́двор, озгóра, оздóла.

Предлози. — Место предлогот *в, во* се употребува предлогот *у, уф*: ја бé у Негóтино, ќе óдам у Вéлес, ~~уф гéго~~ е ка́пата, уф пéток. Предлогот *со* се употребува и како *сос* — редуплициран.

Неколку синтаксични белешки

Поважни синтаксични особености што сум ги забележил се следните:

1) Употребата на атрибутот зад именката. Пр.: Ёден чо́век си íмал дечи́ња ма́ли. На не́бото се зада́де е́ден о́блак цр́н. Испа́дна́ла е́дна ба́ба ста́ра. Чо́векот си го пресе́кол пр́стот ма́л. Сет на́рот ќе зами́не прéг пáлатот ца́рски.

2) При раскажување показните заменки: *и́ија*, *ви́а* се употребуваат пред именката. Пр.: Ва́а же́н'та му го бенди-са́ла таби́етот. Ви́а заробéнјот цар. Че́кам ва́а че́шмата да претéче. Ви́а чо́векот се разбу́дил, а зел са́бјата и ма́нал на зми́ата.

. . . А ви́а иди́најсétјот óткоа отíде во́дачот, ги íскла сите.

. . . И ти́а во́дачот наредýе ру́чек да гóтват.

3) Посесивниот генитив се искажува со предлогот *на*.

Пр.: Ку́ката на Нико́ла Дубро́вецот е уба́ва. На брeс-тот има́ло седа́ло на орли́ца. Та́а че́шма е на сéстрите на мо́ето мо́мче. Са́кам да а ви́дам на Али́-Бербер ку́ката.

4) Причинските и декларативните реченици се искажуваат со сврзникот *оџи*. Пр.: Не може да дојдам оти бе на нивата. Ако те сретне ќе му рече, оти исти рубли имате. Орлицата усети, оти е од него мес'то.

Т Е К С Т О В И

Народни песни

1

Млада офчарка уф Стара Планина,
 Си загуби бело јagne.
 И нажалено и натажено,
 Низ гора оде да го најде.
 Ах, ти јagnенце, ах, ти пиленце,
 Дека си се мило загубило.
 Да л те вѣк грабна,
 Ил се у стадо замеша.
 Да даде господ да се најде,
 Мојто бело јagne,
 Тоги ќе запалам бела сфeкичка,
 Прет сфeта божја мајчичка.

Запишана од Андреа Камчев с. Горни Дисан.

2

Виду Вида дека стое,
 Мигу сфeкор и сфeкрва,
 Мигу милни два девeрја.
 Лудо стое на вратата,
 Само врте црни очи
 Кај Видино бело лице.
 Бракај Видо, шо сум давал,
 Бракај добро, шо сум давал.
 Море лудо, лудо млада,
 Лудо дава, млада зима.
 Ти да идиш нат куката,
 Нат куката рамно гумно,
 На гумното кола трња,
 На колата ртомата,
 Да се врзиш за гушата.
 Не му даде стол да седне,
 Не му даде грне вино,
 Си го врза за јаслите,
 И му тури сламеница,
 Сламеница, рженица.

Запишана од Драга Ристова с. Дрен.

3

Каде ти е, бабо мори, твоето девојче,
 Твоето девојче, Цветана девојка.
 Она да испадне, двори да смете,
 С' пандуфки да тропка, фџстџнче да шумне.
 Моето девојче, болно е паднало,
 Болно е паднало, три дни и три ноќи,
 Ни леп јаде, нити вода пие,
 Салтен се префрла како мрена риба.
 Ја су бил, бабо, на Солуна града.
 Ја су се забавил три дни и три ноќи,
 Су донел, бабо, три товари емиш:
 Први товар јатма шеќер,
 Двеќи товар жџти пртокали,
 Трекот товар жџти лимонџа.
 Ја к' и допраќам благи јатма шеќер,
 Шеќер да си касне, душа да облагне,
 Друго к' и допраќам, жџти пртокали,
 Оно да касне, душа да расквасе.
 И к' и допраќам жџти лимонџа,
 Лимоњ да мирисне, мене да ме смисле,
 Мене да ме смисле, мерак да помине.

Запишана од Станоја Нојков, с. Долни Дисан.

4

Огинот горе штипското поље.
 А бре, јуначе, младо јуначе,
 Младо јуначе, младо Македонче,
 Зошто си стегаш опинци коџани,
 Опинци коџани и чиф ремења?
 Јазе ќе одам штипската каџа,
 Јазе ќе одам даскал ќе бидам,
 Даскал ќе бидам село Грбинци.
 А бре, јуначе, младо Македонче,
 Штипската каџа огинот горе,
 Тамо се бијат сѐ млади момци,
 Сѐ млади момци, млади Македонци.
 Тамо ќе одам даскал ќе бидам,
 Даскал ќе бидам село Грбинци,
 Тамо ќе учам сѐ млади момци,
 Сѐ млади момци, пушка да држат.

Запишана од Крсто Андов с. Курија.

5

Ајде пушка пукна, јуф темна зандана.
 Ајде го јудари најдоберот јунак,

Најдоберот јунак – Лазо Асијата,
 Ајде го јудари уф рамното чело.
 Ајде охна, писна, Лазо Асијата:
 Ајде немам мајка, мене да ме жала,
 Ајдо немам сестра, крпи да испере,
 Ајде крпи да испере, рани да преврзе,
 Ајде немам браќа, мојта крф да ја вратат,
 Ајде немам татко, давиа да праве,
 Ајде алаф не му чинам на Ордана Неткоф.

Запишана од Крсто Андов с. Курија

Народни приказни

1

Бела Нѐда и вампи́рои

Си била некоа Бела Ма́ра, една била на татко и на мајка. Арно ама, мајка и умрела на Бела Ма́ра, остануе само на татко и. Татко и се преженуе и и доведуе макеа. Макеата имала ќерка – а викале Бела Нѐда. Едно време, макеата а замразуе Бела Ма́ра – паштѐрка и. Му црка, му вика на мажот и: „Бела Ма́ра да не а видам до́ма“. Мажот и вика: „Меси едно кравајѐнце ја каа ци доам од орање, ка а одведам у планин'та – нека а изедат сверовите“. Жѐн'та ми меси́ла кравајче од пѐпџл. Коа си дојде Бела Ма́ра и вика на жѐн'та му: „Ајде, сега, да а водам Бела Ма́ра на госје у тѐтка и“. Го тура у торби́чката кравајѐчето и и вика татко и: „Ајде Ма́ро, да те водам на госје у тѐтка ти“. Отидоа у планин'та татко и и вика: „Ма́ро, кравајѐчето ќе тиго валнам, кај ќе бде оно и ти по него, кај ќе застане кравајѐчето и ти тамо. „Кравајѐчето одело и заста́нало на вампировата пеште́ра. Она си флѐгла у вампировата пеште́ра и си седнала уна́тре. Си ре́кла: тѐтка ми мо́ж'да е по комшиите, ќе си дојде, ка а чекам ја. Седѐла, седѐла и и се пријало. Го изва́ло кравајѐчето, го скрши́ло и му да́ла на ма́чето, на ку́чето, на пѐтлето и она зе́ла да јаде. Е, и вика́т ма́чето, ку́чето и пѐтлето: „Ма́ро, ваа ку́ка не е на тѐтка ти, туку е на вампирот. Вампирот ци дое нокѐска и ќе тропа, ти нема да отвара́ш ќе му викаш: ако ми донѐш промена ќе ти отво́рам. „Коа си дошол нокта вампирот и вика ош од да́леко: „Шо ми мерѐса на човѐчко мѐсо – воа е у мојта ку́ка – ама сеа ќе се најадам“. Си дошол и тропа: трó-оп, трó-оп, ко́ј е тоа у мојта ку́ка? Ма́ра му вика: „Ќе ти отво́рам, ама ако ми донѐш од чарши́ата се шо ми трѐба да се облѐчам и да се накита́м. „И бо́дна вампирот, отиде у чарши́ата да донесе ру́ба, и ди́гнал, се надигнал це́ли съндѐци – довлѐкол ру́ба. Заста́нал на врат'та и вика: „Тро́п, тро́п, отвори Бела Ма́-

ро, ти донéсу шо сакаше“. Маре му вика: „Ош еднаш д'идеш бште да донéш тоги ќе ти отворам. „Отиде па вампирот, а отиде до некаде и зората пукнала, а зората пукнала и он тука не се вртел виќе. Си фанал на друга страна. Пétлсто испаднало и завикало: кукуригу! кукуригу! и рекло на Мара: „Маро, испадни, земи си ги алиштата, облечи се и ќе си ојме дома“. Мара испадна, си ги зе алиштата, се промéни, се накити; кучето, мачето и пétлето сóс неа и си кинисале дома. Кóга дошле до портата кучето флева: „Гав, гав, кај си иде наша Бела Мара, накитена, навезена, со алтџни наредена“. Флева пétлето и вика: „Кукуригу! кукуригу! кај си иде наша Бела Мара, накитена, навезена, со алтџни наредена“. Флева мачето и вика: „Мау, мау, кај си иде наша Бела Мара со алтџни наредена, накитена, навезена“. – Пиш! пу́сто името да ти остане, маче, пétле, куче, од дека а знајте бти си иде Бела Мара? Велéки го тоа макéата, Мара флева. И она кога а виде жéва се изéде – се гџтна. И си вика: „Ах, мажу, ако ми си дојш дома, пу́сто името ќе ти остане твбе! – и си иде мажот и, и му црка: “Ти не си а одвел кёрка ти да а изедат вџците, туку си а однел да а промéниш. Огин ќе т' изгóre сéлен; Мара како шо си а одвел да се промéне и Нéда ка а одведеш“. – Ја а одведу Мара да а изедат сверóвите, ама гóспот а чу́вал. – И ѝ рекол на жéн'та му: „Ка а одведам и Нада чим сакаш. Меси кравајче, каа ци доам од орање и неа ка а одведам“. – И меси́ла мајка и на Нéда кравајче од чéсто брашно и си дошол татко и. Ајде, рекол, Нéдо, да те водам на гóсје. И одат у планин'та; а мајка и му вика на кучето, мачето и пétлето: „Тида! Иш! пусти́ња, како бџте со Мара к' ијте и со Нéда“. – Видóа не видóа отидóа и со Нéда. Отидóа у планин'та. Татко и го вáлна кравајчето и ѝ вика: „Нéдо, одовдéа и го вáлна на Мара, одовдéа и тебе. Оди по кравајчето, оно дек' ќе застане и ти тамо. И кравајчето застана́ло па на вампировата кука, и она си флэзе, си сéдна и мачето, кучето и пétлето сóс неа. И се пријаде на Бела Нéда. Ај, да зéам да јадам си рékла. Го раскрши кравајчето и пóчна да јаде. Мачето и вика: „Мау, мау, дај ми мéне Бела Нéдо!“ – Пиш, бре пусти́њо, мéне мајка ми го меси. Кучето: „Гав, гав, дај ми мéне Бела Нéдо“. – Амí, мéне мајка ми го меси. Пétлето: „Кукуригу, кукуригу, дај ми мéне Бела Нéдо“. – Амí, мéне мајка ми го меси. Мачето, кучето и пétлето си рékле: „Тебе вампирот ќе те јаде!“

Дошло пóлноќ. Си иде вампирот и си вика: „А, не ме лајште виќе!“ Дојде на врат'та и вика: „Трóп, трóп, отвори!“ – Како да кажам куче, маче и пétле? – Сама јала, сама кажујала! – Она му рékла: „Ако идеш да ми донéш рúба ќе ти отворам“. – Отвори, ти донéсу. Вампирот а скршил врат'та

и си флэгол. Кúчето, мáчето и пéглето си избегáа. Вáмпирот си сéдна до кáтот и Нéда си сéде. Нéда му вíка: „Дéдо, шо т' се голéми óчите“. – Тíа óчи тéбе пúлат, пúлат! – Дéдо, шо т' се голéми нóјсте. – Тíа нóзи тéбе гáзат, газат! – Дéдо, шо т' се голéми зáбите! – Тíа зáби тéбе јáдат! – И си стáнал, си а раскíнал и а íзел.

Запишана од Софија М. Јованова гр. Неготино.

2

Личношо Маре

Си бíле тáтко и мáјка. Óни си имáле éдна кéрка, а ви-кале – Личното Маре. Кóга дóшла на шеснáјсет гудíни, она како девојче си зíма гérгeфот и сфíлени кóнци, óде у гра-дíната да вéзе. Од нéкое врéме, надóнеа éдно пíле пée и лáфе: „Лично Маре, убáво Маре, ти ке зéмиш мр́тво мóмче!“ Она плачéки си íде кај мáјка ѝ, и на мáјка ѝ ѝ бéше чúдно óти скóро си дóјде од бáшчата. Маре и вíка на мáјка и: „Мáјко, éдно пíле пée нáдóмене и ми вíка: „Лично Маре, убáво Маре, ти ке зéмиш мр́тво мóмче“. – „Их, мóри кéрко, éдна си на мáјка, па зар да те дáјме на далéко“. Тáка до три дéна пíлето сè и јавуéше, óти óна ке зéме мр́тво мóмче. Мáјка и не и дáде нíкако да се искóсе. Арно áма, óште на гудíн'та дојдóа éдни нéпознати од нéпознато мéсто – бéа дванáјсет дúши. И му вíкат на стáрците: „Ке ни го дáјте Личното Маре за éден нáш дрúгар“. Нíм кáко да му се фáна úстата и а дaдóа. – А óни вíкат: „Трéба сóсóнас óште сéга да тр́гне“. Бéз да знáат за кáкоф чóвек а дáват – а зíмат вíа и тргнуат. Óдат нíз éдна планина, на éдна ши-рíна се отвáра éдна дúпка. – Флéват шестíн'та нáпрет, флéва и Личното Маре и па пóóнеа шестíн'та. Се наóгат на дрúга зéмња. У тóа мéсто имáло сáмо éдна кúка и бáшчи. Óни и вíкат: „Лично Маре, ти си доведéна за у вáа кúка, а мóмчето ци дóе вéчер – на рáбота е“. Вéчерта се стémни. Óна се нáјде у тúк сфét – бéс нáрот. У темницýта дúри си дóјде нéјното мóмче. Каа си дóјде се поздравíа и он и вíка: „Ти ке ми бíдиш жéна, а јас ке ти бíдам мáш, а па ке ти задáдам éдно услóвие, да ли ке мóјш да го испíниш. – У нáшјот жíвот ти нéма да донéш сфétлос, ни лáмба, ни óгин – рúчук, вéчeра ке ти íде гóтово. Ја сабáале рáно испáгам, вéчер си íдам. Вóа шо ти го задáвам, ако не го испíниш, ако сфétлос донéш уф нáш'та кúка, ја ке се изгúбам и нéма да ме нáјдиш, додéка не обúјш желéзни опíнци и желéзна пáтерíца – па ке тр́гнеш по сфétот и така мóјш да ме нáјдиш“. Се водíле читíри-пет месéци. Éдна вéчер му вíка: „Засáка мáјка ми и тáтко ми да ги вíдам“. – Он и вí-

ка: „Ўтре ќе ги испратам дванајсте другари да те одведат. Два дена поседа види са, па ќе дојдат да те земат“. Ўтрента, она отиде со ни у мајка и нагосје. – „Ех, мори кэрко, от каде изникна. От како те дадоме, сè се сетујме на пилто шо ти викаше: „Лично Маре, убаво Маре, ти ќе земиш мртво момче!“ – „И така, мајко, излезе. Ногу ми е убаво – јадење, пијење, готово ми иде. Нагвечер само си иде мојто момче – сабаале излева и незнам шо човек е, и шо лице има!“ – „Их, мори кэрко, и тоа ли е тешко! – Сѐа коа ци одиш дома, ќе земиш три сфѐки и едно шпирто. На полноќ коа ќе успие, запали сфѐката, види го шо човек е!“ Поминаа два дена, дојдоа другарте. И она си тргна согни, па си дојде дома. Согнеа си зе три сфѐки и едно шпирто. Си дојде дома, – ручукот готов и вечерта – вечера. И кога се стѐини си дојде и момчето. Си легна и се успа, а нејзе и беше мѐрак да го виде шо човек воде. Баш на полноќ, запалуе една сфѐка и кога гледа – такоф убаф човек шо не можеше да се нарадуе. У тоа време сфѐката изгоре, она од радос и друга запали, и трѐката а запали, не можеше да се нагледа. Од трѐката сфѐка му капна на момчето на лицето една капка. И он срѐпа: „Ах, Маре, со измамка шо ми направи, ама да знајш оти нема да ме видиш“. И одма се изгуби. Утрента – вечер чека го нема. Така цел месец помина и два и три поминаа, и го нема, и го нема. – А јадењето – ручук и вечера редовно и иде. По некуј пат од другарте шо а донесоа а признаат и а прашат нешто да н' и трѐбе. А она му вика: „Ве молам ако мојште да ми најдите едни железни опинци и железна патерица“. Они и најдоа и ѝ донесоа. Она беше трѐдна, ама па тргна да го сака. Одеше ногу време по патишта, по долишта, по пештери и не можеше да го најде. Една вечер уф пештерта и се роди машко дете. Коа го гледа сето на татко му лице – се изметнало на татко му. Утрето го завива уф бѐфчата и пак тргнуе на пат. Оде до една чѐшма со две чѐшмѐрки. Од едната чѐшмѐрка течеше млѐко, а од едната мѐт. Таа чѐшма била на сестрите на нејното момче. Они биле три. Сабале идела голѐмата да лие. На ручук идела срѐгната, а вечерта идела најмалта. Личното Маре бѐс да знае си седнуе на таа чѐшма да се одмѐре. Иде сабааленто голѐмата сѐстра. Она и вика: „Аман, мори сестричко, дај ми от тоа трѐа да се напиам – от шо било. Ако не ти е жик за мене, ва воа машко дете шого држам у раците“. Она не а ни погледна, ни пак даде да се напиѐ, ами си нали и си отиде. Она сама не зе да се напиѐ – два прѐста устата и изгоре. На ручукот дојде срѐгната. И нејзе и сака и а моле: „Мила сестричко, дѐк пат сѐм па-

тујала, ако не ти е жал за мене, за машкото дете барем, устата ми изгоре, дај да се напиам“. И она не а ни погледна, си нали и си отиде. Приквечер иде најмал'та. Оше од далеку е моле и и сака: „Ох, мори сестричко, две дојдоа и сабајле и на ручук – не ми дадоа да се напиам, и тебе те молам, ако не за мене за машкото дете – дај ми малце да се напиам. „Она зима и и дава да се напие. Кога го гледа ваа детенцето – каа да е брат и. Си налива и си одуе дома. Дојде мрак и се збираат за вечера, а и брат и и вика: „Збошто, сестро, некиш да вечераш, дали си болна, дали си лута?“ – Е, море брату, ни су болна, ни су лута, ама на нашта чешма седе една сиротица, со машко дете у раци, со железни опинци и железна патерица, ама дет'то, брату, како да си ти. Дур'не и приберице на софра јас нема да седнам. Тогі братот на сите три сестри му кажа оти е она негова-та жена - нината снаа – „Она имаше зарек, она зарекот го погази, и ја се изгуби от кај неа, си дојду кај вас. И она мораше да обуе железни опинци и железна патерица да земе; и она сето тоа го испунила, идите земите а, да заживејме на ново!“ – Одат сите три сестри си а зимат снаата и си а доведуат дома.

Запишана од Јанка Темелкова од гр. Неготино

3

Имало шрујца браќа

Браќата имале некоа јабјка. От таа јабјка секоа гудина ламњата му бере. Е, ваа гудина рекол најстарјот брат ка а чувам, ќе видам шо е воа шо а бере јабјката!? – , Терал, терал до полноќ и се успал – па му а обрале јабјката. Утрето – вечер отишол среѓенот да а чува. И нему му а обрале. Треката вечер рекол најмалјот: „Јас ќе одам да а чувам“. – Му викат бацкови му: „Ајде бре, ние не а дочуваме – ти ка а дочуваш, нешто може и да те изеде!“ „Он си зел една пушка и еден нош и си отишол на јабјката. Чувај шом чувај каде полноќ иде една ламња. Таман фанала на јабјката да тресе, виа се загна со ножот, а насекол на ногата – прснала ваа да бега. Утрето се осамнуе, по крфта оде виа и а исакуе дупката и си одуа дома и му вика на браќа му: „Да збери-ме артоми, јас го најду тоа шо а бере јабјката, уф една дупка флеше. К'идиме тамо, ќе ме врјсте мене, ќе стурам долу и ќе го видам шо е!“ Го врзале малјот брат и го пуштиле долу. Отишол на долна земња. Кога отишол тамо, коа гледа три моми плетат и му викат: „Море незнајна де-лио, от каде гопот те изнесе – сеа ќе те изеде ламњата, – А он му вика: „Јазе неа а сакам по неа идам – каде е она?“

– Ет'а уф одајчето лежи – болна е нешто. И тоги оно флѐзе у одајчето и и вика на ламњата: „Стани, вака не се бѐрат јабѝки“! – Маана со нѝжот и а зѝкла. Тиа шо бѐа трѝте мѝми – а врза пѝстар'та за пѝстарјот брѝт, срѝгната за срѝгенот брѝт, најмал'та зѝ него. А затрѝсе артѝмата да и вѝдат гѝре. И вѝдиа гѝре шо и вѝдиа, најстар'та вика: Ја су за најстарјот; срѝгната вика: ја су за срѝгенот; најмал'та вика: ја су за најмалјот“. Кѝга а вѝдѝа најмалта пѝлична – му а прѝсекѝа артѝмата на брѝт им. – И пѝдна ѝн на дѝлна зѝмња. И се заскѝта ѝн на дѝлна зѝмња, Фанѝло жѝшкото. Имѝло нѝкуј гѝлем брѝс – ѝтишол пот брѝстот да си лѝгне. На брѝстот имѝло нѝкое садѝло на орлиѝца. Сѝкоа гудѝна нѝшто и ги јѝло орлињата. Кѝа шо спѝл, фанѝле да пѝскат орлињата. Вѝа се разбѝдил и глѝда змиѝ се качѝе по брѝстот да и јѝде орлињата. Фанѝе вѝа а прѝсечѝе змиѝата и си а тѝра зглѝвје. И орлиѝѝта вѝшла от нѝгу далѝко чѝвек пѝт брѝстот. Ёве, вика, кѝј ги јѝде мѝјте орлињѝ и се спушѝтила да му и пѝе ѝчите. Тѝги и вѝкат орлињата: „Мѝјко, шо кѝе напѝрѝш – вѝди пѝшин под глѝвата шо ѝма па пѝсле да му и пѝјш ѝчите. И кѝга чѝ орлиѝѝта фѝна да му пѝа и да му прѝе лѝт. Се разбѝди дѝт'то и ѝна му вика: „Нѝ се бѝј јунѝче, ти вѝа шо си го напѝвил, бѝкшиш ѝма ѝд ѝмене да зѝмиш“. – Нн и вика: „ѝд ѝрел бѝкшиш шо мѝже, нѝкум нѝшто“. – Не, рѝкла, на ти двѝ пердуфѝињѝ, ѝко ѝмаш зѝрт, зѝтрѝј и пердуфѝињѝата јѝзе кѝе дѝјдам“. Е, стѝнал вѝа, си и зѝл пердуфѝињѝата и кинѝсал на пѝт. Срѝл нѝкој чѝвек – амѝн му рѝкол, вѝјѝа ми се пѝе. – „ѝвдѝа ѝма ѝдна чѝшма ѝма чѝс кѝе се ѝтвѝре. ѝвдѝа, рѝкол, ѝма ѝдна ламњѝ, ѝна а пѝшта вѝдѝата. Сѝкоа вѝчер по ѝдна мѝма и е тѝин да си гѝтнѝ и пѝсле кѝа а пѝште вѝдѝата“. „Кѝе сѝднам рѝкол, кѝа а чѝкам вѝдѝата – кѝга кѝа а пѝште тѝги“. С' изредѝла сѝта касѝба и рѝт дѝшло на цѝрова кѝрка. Цѝревѝата кѝрка дѝшла ѝден сѝат напѝрет. Кѝа глѝда ѝден делѝканлиѝ сѝде на чѝшмата. И му вѝка цѝрева кѝрка: „Шѝ чѝкаш незнѝјна делѝѝ“? – Чѝкам вѝа чѝшмата кѝга кѝе прѝтѝче да се напѝам“. Цѝревѝата кѝрка му вика; „Јѝзе кѝе ѝдам кѝрбан, нѝму и ти да ѝдиш – ѝј си!“ Мѝмѝчето и вика: „Пѝпошти ме ти мѝне, па кѝга кѝе дѝјде ламњѝата скѝрни ме, па кѝко кѝе се гѝдиме, кѝе се гѝдиме“.

Лѝгнал ѝн да го пѝште вѝа и зѝспал. Да фѝне вѝа прѝстењѝт да му го врѝе на пѝрѝикот, и кѝга го врѝала прѝстењѝт се задѝла ламњѝата. Не можѝла да кѝјдѝса да го скѝрне и тѝги заплакаѝла и ѝдна сѝза му паднѝла на ѝбразот. И рѝпнал вѝа – а глѝда кѝде плаѝче и а пѝта: шо плаѝиш? – „Кѝко да не плаѝам ѝн'а ламњѝата кѝдѝ ѝде“. – „Нѝка ѝде“, рѝкол ѝн. Кѝга наблѝжѝе ламњѝата вика: „Сѝкоа вѝчер ѝден тѝин вѝа вѝчер двѝ тайна“! Мѝмѝчето и вика: „Пѝшти а пѝшин вѝдѝата, а лѝсно е за тѝинот“. Нна пѝшин тѝинот го сака. Мѝмѝчето а извѝди калѝѝкѝата и маана на ламњѝата. Лам-

њата беше стáра со девет глави – а зàкла и ги пресече езиците, си и тyри у палáската и вóјте се пуштíа. Фанáа да лиáт вóда – и глédат тyа е цáревата кérка. Е, сéга фána мómчeтo се нáпи вóда и си кинíса. Отíде у касáбата шo беше тyа – блíско. Оде тáмо и пíта éдна бáба: „Бáбо, нéма ли нéкое мéсто да прeноkéам?“ – Има, бре сíнко, áма бáба е сиротíца – нéмам ништо“. – „Сáмо лéбец да íма“, рéкло мómчeтo.

Ёден ағyптин ги сóбрал глáвите од лáмњата и се зáгнал на цáрот крчма да му зéме, óти а отéпал лáмњата. Рíпна цáрот и вíка: „Лéли си а отéпал кe бídеш мóј зёт“. Се загнáа и а пречекyат кérка му. Отáден си íде и а прáша цáрот: „Кóј те откíна?“, – „Éдна незнáјна делíа, не го знáм от кáде е!“ – „Кáко не знáјш, éве ағyптинот а отéпал и он ги донéсе глáвите“ – „Чóвекот шo а отéпа лáмњата íма нíшан“, рéкла вáа. – Утре тíзе кe го вбéриш сёт нáрот да замíне прёт пáлатот нáш – јáс кe ти кáжам кóј е!“ Утрето, го собрáа нáродот. Цáрот го нáрел сёт нáрод и нарédил да мíнат. Минéле, минéле – го немáло нéго. Пофтóрно пак нáрел да мíнат. Па заминáле и па го нéма. Цáрот рéкол: „Шo е вóа нáродот шo го мáчиме! Ёве, ағyптинот и донéсе глáвите, óн а yбил“. „Ај, трéки пáт, рéкла, да вíдиме“. Тóги бáбата му рéкла на мómчeтo: „Мóре сíнко, íди вíди шo мíне нáродот вáка – призни и тíзе“. Ајде, на трéкот пáт и он отíшол. Си мíне нáродот, на дóкрај, кóга дóшло вóа мómчeтo на рéг – кáа глéда óна прстењот сфéте на пёрчикот. И óна му вíка: „Нíа крáжниот чóвек, фán'те го и дóвејте го вáмо“. Го качíле гóре и го прáшат: „Од дéка си бре незнáјна делíо?“ – „Ја су, рéче, од гóрна зéмња“. И му вíка цáрот: „Кáко си препáднал на дóлна зéмња?“ – Мómчeтo му распрáва кáко бíло. – „Нýму го пíтајте дрýго, áми нáпрајте прётрес“. Го претресóа и му најдóа дéвет езика од дéвет глáви. Шo сáкаш бáкшиш го прáша цáрот. – Не сáкам нíшто! – „Ја сáкам да те напрáам зёт“ – рéкол цáрот. – „Не, нéку нíшто, сáлде сáкам на гóрна зéмња да испáднам. Тóги му тéкна на мómчeтo ги зáтръ пердýјте. Дóјде орлицьта. „Шo зóрт íмаш“, го прáша вáа. – „Сéга, рéче, мéне бáкшиш ми дáват – шo да сáкам бакшиш, да мóжам на гóрна зéмња да испáднам?“. – „Ти кe сáкаш éдна јáлова крáва; кa а одéрат коажта за мe за вóда, а мeс'то за јадéње. Тóа кe го донéсат до лáмњин'та кyкa“. Нeјсе го напрáвил тóа цáрот. Ајде, отáден го испратíле мómчeтo до дýпката на лáмњата. Дóшла орлицьта и го турíла на éдното крíло мeс'то на дрýгото мeот со вóт'та. „Јáани сeа пáнагум“, му вíка орлицьта. Јанáало мómчeтo и лётна орлицьта. Она му вíка: „Кóа кe запéам нá танко, кe ми дáјш вóда, кóа кe запéам нá дибéло кe ми дáјш мeсо. Одíле шo одíле, наблжíле на гóрна зéмња и вíкна нá дибéло вáа – орлицьта. Мeсо нe-

ма рékло мómчето. Мéсо сáкај óти нáдвор не мóжиме да излéзиме. Фáна он а испру́жи нóгата и си пр́есече мéсо од бýтот и и дáде мéсо на орлицьта. Орлицьта го усéти óти е óд ÷ него мéс'то и го задр́жа под éзикот. Испаднáа на гóрна зéмња. – „Е, мómче, го познаваш ли вóа мéсто?“ – Вóа е нáш'то мéсто. „Стáни, óди си!“ – Óди си ти, јáс кóга ќе фтáсам тóги!“ – „Не, рéче óна, стáни да вíдам кáко ќе óдиш?“ – „Áма шo ќе стáнам, вóа е мóјто мéсто, кóга ќе пóфтам тóги, ци óдам“. Вíде, не вíде, го засíли и мómчето стáна, а стáна и фáна да крíве. — „Шo крíвиш?“ го прáша óна. – „Ми се здрв́ени нóјсте“. – Спру́жи а нóгата. Вóа мéсо шo ми го дáде, тóа е óт ÷ тебе“. А испру́жи нóгата, óна му го залéпи мéс'то на нóгата. – Óди со здрав́е“, му рékла сéа вáа. Кáа си дóшол дóма, кáј се тéпат óште и не мóжат да се погóдат. Он си а зíма нáјмал'та сéстра и а курдисáле сфáдбата.

Запишана од Најдо Стаменин од гр. Неготино

4

Имáло éден цáр. Вíа цáрот нéмал дéца. Му дáл гóспот на шéјсте гудíни éдно (дéте) дево́јче. – И кóа му бíло трéката вéчер, цáрот нарéдил да ги довéдат нарéчниците, да чýе шo ќе кáжат. Éдна рékла: „Нéка бíде жíво“. – Дрýгата рékла: „Нéка бíде, жíво, áма бóлно да бíде да болýе“. Трéката рékла: „Да бíде жíво, áма нáрот да загíне óд ÷ неа – цáрсфо да препáдне“. Кáа чýл цáрот шo рékла трéката – рéкол: „Кá а затвóриме уф пóдрумот, да го допáзиме цáрсфотo и нáродот“. – А затворíле цáреватá кérка. Поминáло дýго вréме и вáа пораснáла. И турíле учитéлка да а úче. Пóсле вíке кóа пораснáла голéма и се здодејáло седéки уф пóдрумот и í рékла на учитéлката: „Јáс не сáкам да живéам тýка – к' излéзам“. Учитéлката му кáжáла на цáрот. Цáрот рéкол: „Нéка излéзе, кáко шo бíло пишáно, тáка ќе бíде“. Е, пóсето излéгла óна. Кóа глéда морíња, сфét, парaóди и í рékла на учитéлката: „Кáжи му на тáтко ми, јáс ќе се кáчам на парaóдот“. Се качíла на парaóдот, áрно áма парaóдот бíл самувíлски. Кóа се качíла óна, парaóдот потúнал. И учитéлката íде и му кáжýе на цáрот. – „Тóа бíло пишáно“, рéкол он. Трí гудíни а нeмáло и царíцьта рékла: „Мóре, мáжу, áј да а пéјмe, éве стóри три гудíни“. Кá а пéјмe, áма се млáди ќе собéриме, стáрец не ќе стáпне тýка“. От сíte држáви се собрáле: ќе се напиe „бóг да а прóсте“ ќе рéче и ци óде. Е, нáјпосле остáнал нéкуј пијáница – он рéкол: Бóг да а прóсте, áма јáс кá а нáјдам на цáрот кérка му“. Тíа шo слушáле рékле: „Мómче, нýму вáкa лáфи до цáрот к' иде вáа“. – „Нéка íде“, рéкол. Тóги му кáжáле на цáрот,

оти филан човек рекол „ка а најдам на царот ќерка му“. Го извикале човекот при царот и царот го прашал: „Ти ли си шо ка а најдиш ќерка ми“. – „Ја су, р'кол, ама ќе ми дајш десет де́на да си помислам и да си најдам другари. После десет де́на, дошол при царот и му вика: „Царе, ја си најду другари. Сега царе, ќе ми спремиш јадење за три гудини, за дванајсет ду́ши“. – И царот му спреми за три гудини јадење и пијење. Тргнале да а са́кат на царот ќерка му. Оди́ле, оди́ле и му се смачи́ло. Во́дачот рекол: „Ај да си починиме овде́ка“. – Тоа би́ло планинско ме́сто. – И ти́а во́дачот наредуе рúчук да гóтват, а иди́најсте ќе о́дат на љоф. Гóтвачот го ту́рил рúчукот и го́рата забучи́ла – и́дел змеот. Змеот рекол: „Пријателе, шо пра́јш?“ – „Еве, рекол ви́а, рúчук пра́ам“. „За ко́уку ду́ши пра́јш рúчук?“ – „За дванајсет“, рекол гóтвачот. – „Е, не́ма ли за тринајсет?“ – „Не́ма“, рекол гóтвачот. И змеот а рази́нал у́стата и го гџтнал сет рúчук на љеднаш. Си и́дат иди́најсте ду́ши на љручук. А́рно а́ма рúчук не́ма. Во́дачот го пра́ша, а́ма ви́а го стра́ да му ка́же. Е, по́сле си́те десет ду́ши г' изре́дил да гóтват, и на

си́те змеот му ги изе́дил ручо́ците. Во́дачот рекол: „У́тре ја́с ќе оста́нам да гóтвам“. Оста́нал он, напра́вил рúчук и змеот па дошол: „Е, пријателе, шо пра́јш?“ – „Еве, пра́ам рúчук“. – „За ко́уку ду́ши пра́јш?“ – „За дванајсет ду́ши пра́ам“, рекол ви́а. „Ам не́ма ли за тринајсет ду́ши?“ – „Ка́ко не́ма, рекол во́дачот – и́ма. А́јде, се́дни да ја́диме и да пи́јме“. Ја́ле, пи́ле и змеот се о́пил. – Ка́а се о́пил змеот – ф́анал во́дачот и го исе́кол па́рче по па́рче. Му удри́ла са́бјата у џепот. У џепот имáло дванајсет отво́ри – и му ги изва́дил. Ви́е отво́ри шо ги но́се змеот, и́ма не́што си рекол во́дачот. Ко́а по́дид мáлце ет'ти мерме́рна плóча. Ко́а а покрéнал плóчата ви́дел убáви ку́ки – мерме́рни и си ви́ка ќе флэ́зам овде́а. И по́чнал ода́јте да ги отва́ра. – Е́дна отво́ри – ко́ски, дру́га отво́ри – па ко́ски од чове́ци шо ја́л змеот. На́јпосле ка́а а отво́рил дванајста ода́а, ка́а ви́шол – царева́та ќерка уф ода́ата. И му ре́кла о́на: „Е, мо́ре дру́гар, шо си дошол, змеот ќе те изе́де“. Он и рекол: „Не бо́ј се, ја́с го за́кла змеот“. – И но́кта се токми́ле. Е, у́трето ко́а се осáмна во́дачот а изнесу́е на го́рна зе́мња. Он а преда́ва на иди́најсте ду́ши и па се вра́ка да си го зе́ме прсте́њот – го заборáвил. А ви́а иди́најсетјот, от ко́а оти́де во́дачот да си го зе́ме прсте́њот, ги и́скла си́те другари, а ви́ма не́а и си оду́е до́ма. Ко́а набли́жи, му пра́кат áбер на царот: Е́ве си и́деме! – царот то́ги напра́ви ше́нлџк: то́повите почна́а да пу́кат, тапа́н'те да чу́кат, мешни́ците да сф́ират. Си оти́шле и а започна́ле сфа́дбата.

Во́дачот ко́а испáднал се гла́вил слúга у на змеот бра́т му. Он та́мо се нау́чил да ла́фе самуви́лски. Он поса́кал да

излѐзе, и а прашал една баба, шо да му посáка на змеот шо му служеше. Бабата му рѐкла: „Синко, коа ќе излѐјш да му сáкаш една крастава мáска и една рѓáва сáбја и едно кесе сокинатò има. Коа ќе го затрѐш кес'то и лири ќе по-паѓат“. – По посáка вíа сè му даде змеот, сáмо да се истá-ве, óти нóгу зíан му прáвел. Краставата мáска летáла кáа вѐтерот шо дýа. Сáбјата сè сечѐла. Со мáската он брго си дошол до́ма. Си зѐл едно, кафѐне и напишал на фíрмата: стó лири еден рúчук. Цáрот и царицџта испадна́ле да се шѐ-тат. Кáа глѐдат на кафѐн'то, на фíрмата пíше: „стó лири еден рúчук“. И жѐн'та вíка: „Вíа чóвек е нóгу бóгат, ај да го кáниме нá сфáдба“. – Е, го кани́ле и он тóа го сáкал. Отишол тáмо и невѐстата ќе му бакнýе рáка. Коа посегнá-ла да му бакнýе рáка, он и го дал пр́стењот у рáката. Она коа го вíшла пр́стењот рѐкла: „Тáтко, ѐве го мóјот спаси-тел“. Го заклáле иди́најсџтот и се курдисáле нá нóво сфáдба.

Измина́ло нѐкóку гудíни и прати́ла филáн држáва, бóрба сáка да вóде. Цáрот се замисли́л. – Шо си тóуку за-мислен гò прашал зѐтот. Е, мóре зѐту, филáн држáва бóрба сóс љменѐ сáка да вóде. Зѐтот му вѐли: „Шо се бóјш дѐдо, ја нѐма да појáдам от тáа држáва“. Се почнáла војнáта и зѐ-тот коа а пúшти́л сáбјата, сè исѐкол и цáрот на тáа држá-ва го фáнал рóп. Вáа жѐн'та му го биндисáла тíа за-робѐнјот цáр. Се потпишал óти е зарóбен и го пушти́ле. Вáа му прáка пíсмо. – „Јас, рѐкла, нóгу те сáкам“. Вíа и одговóрил: „И јас фр́ли мѐрак нá тебе, тýку ќе ми кáјш шо му е сил'та на мáжот ти?“ – „Нѐ бери гáјле, рѐкла, јас нѐговата сíла тебе ќе ти а дáам!“ – Му а прáтила сáбјата рѓáва и краставата мáска. Вáа му направíла дрýга рѓáва сá-бја и му нашла дрýга мáска крастава.

Вíа заробѐнјот цáр шо бѐше прáка па бóрба сáка. Бóр-бата почнáла и вíа си а јѐвнал мáската. Арно áма до „Лá-чани“ и мáската се заглибíла у кáл'та; а пúшти́л сáбјата и тýка останáла. – И нѐго си гò фанáле рóп. Вáа жѐн'та му си го зѐ дрýгјот цар: „Нѐка се зако́ле цáрот – мáжот ми!“ – Арно áма вíа бил úчен по самувíлски. Го отепáле и пѐпълта у мór'то а исфрли́ле. Прѐт да го отѐпат он и рѐкол на ѐд-на жѐна: „Да зѐмиш ѐдно ко́шче, тóа ко́шчето ќе го тýриш у áрот“. Од ко́шчето се направил ко́њ. Ко́њот и рѐкол на жѐн'та: „Да ме одвѐдеш у цáрскиот двóр; јас ќе клóцам, ќе вíскам, ти да не се бóјш, не те настапýам!“ – Жѐн'та тáка на-правíла кáко шо и рѐкол вíа. – Излѐгол цáрот и рѐкол: „Бá-бо, коуку пáри тíа ко́њот?“ – Дѐсет лири му рѐкла она. – „Óди, рѐкол, врзи го тáмо у áрот“. Коа се кáчил у палáт'те на жѐн'та му и рѐкол: – „Óди да вíдиш шо ко́њ кúпи!“ – Она коа го вíшла и текнáло – „вóа е мáжот ми“ рѐкла – óд-ма да се отѐпа ко́њот! – Ко́њот сѐа и рѐкол на бабата: „Зѐ-

ми едно влакно од мене и да го турши под нејната перница. Ваа каа шо спала изникнала една јабјка со златни јабјки. Царот и рекол: „Разбуди се жено, види гопот шо ни даде една убава јабјка“. – „Одма да се ископа јабјката – тоа е он“. Сега јабјката и рекла на жента: „Сеа ќе земиш една шлупка и ќе а турши уф бањата, кај шо се бањат“. Они отишле да се бањат. От шлупката се направиле две галпчиња. Каа шо се бањале они – галпчињата, овдеа летни тамо летни – отишле до сабјата и се сторил на човек. – А зел сабјата и рекол: „Испадните надвор!“ – Царот го пуштил, а царевата ќерка а одвел дома и а убил.

Запишана од Маруша Ифимова од гр. Неготино

Р Е Ч Н И К

а

- аваз* — базен за вода („Се напни авазот со вода).
аир — полза, фајде (Немам аир от тебе. Да не видиш аир и берикет).
алам — барам нешто со пипање.
алагурна — кога нешто оди без ред („Алагурна одеше работ'та“).
албуки — но, ама.
але — нужник
ајеш — јадеж по снагата.
асул (асол) — млад јачмен – служи за храна на добиток.
асреџен — оскуден за нешто („Асретен за парче леб“).
аџик — отворен, итер човек (Атик човек беше).

б

- бајка* — валчест камен.
бакарданик — качамак, бакардан.
банашка — врста пченица, донесена од Банат.
бандори — (не бандори = не зборувај многу).
белја — една врста земја („Нивата ми е белја“).
билим — дури („Билим и он дојде да виде“).
болме — сид од прачки и кал или само од една тула.
бузе — мало теле.
буџим — направа за матење матеница.
брчал — направа на гајдата – подолгата цевка што држи бас.

в

- ваганки* — склупци, направа од дрво за носење јадење.
ваџам — бојадисам („Однеси и да се вапцат панталон'те“).
веда — молња („Ведата мјска“).
виџкалник — виткана пита.

Л

<i>лесѣица</i>	— скала.
<i>лагам</i>	— тунел, дупка под земја.
<i>лажи-</i>	
<i>чърник</i>	— место за клавање на лажици.
<i>лазарка, и</i>	— Циганки кои играат пред св. Лазар.
<i>лаивница</i>	— се вели кога врне снег со ветер.
<i>лаивиче</i>	— врвиче.
<i>лаф</i>	— збор.
<i>лафам</i>	— зборувам.
<i>лилјаче</i>	— јоргован.
<i>лийш, лийшо</i>	— тенко, истресено (ли́то палто).

М

<i>маден</i>	— руда.
<i>мандало</i>	— направа за затворање вратата.
<i>маштраба</i>	— лонец.
<i>машкайѐа</i>	— жена со машко држање.
<i>мигдал</i>	— бадем.
<i>морѣјка</i>	— вид пченица.
<i>мудбак</i>	— просторија за готвење.
<i>мулосано</i>	— фанало мувла.
<i>мусандра</i>	— долап во сидот.
<i>мѣња</i>	— молња.
<i>мѣзам</i>	— молзам.

Н

<i>наминишан</i>	— не останало нешто – без следа (Се употребува во изразот „го нема наминишан“).
<i>нарна,</i>	
<i>нарнаа</i>	— се втурна, се втурнаа.
<i>најстина</i>	— вистина.
<i>назунсурѐна</i>	— накитена.
<i>насѣрски</i>	
<i>(се)</i>	— се најаде убаво.
<i>најкун</i>	— после.
<i>најоречки</i>	— накриво, настрана гледаш.
<i>нурам</i>	— барам.

О

<i>обркан</i>	— извалкан.
<i>обишка</i>	— птица – ветрушка.
<i>објала</i>	— навивки на опинците.
<i>одаа</i>	— соба, стаја.
<i>оризник</i>	— јадење направено со ориз.
<i>осајка</i>	— вид пченица.
<i>оцуѣра</i>	— наутро, сабајле.

п

- п̄азумарка* — внатрешен џеб на палтото.
п̄анагум — згора на самарот.
п̄арлака̄шо — лудо, задорливо (парлака̄то дете).
п̄армак — големо парче леб.
п̄ја̄шо — чинија.
п̄лавам — по прањето алиштата се плават во чиста вода.
п̄луосано — за месо се вели дека е „п̄луосано“ од мувите.
п̄обиро́к — после од кога ќе се обере лозјето децата одат на „п̄обиро́к“.
п̄осо̄й — брашно што служи за размесување на лебот.
п̄о̄ш̄п̄рек и
п̄одо̄йаш-
нӣца — делови од самарот.
п̄о̄ш̄фа̄ка — не може убаво да зборува; оној што „пот-фа̄ка“ не може да ги изговара некои согласки.
п̄о̄ф̄ӣшел — посакал; намислил да направи нешто.
п̄о̄ш̄ӣу́кна — загина, исчезна (Се вели „кој знае пошт́у́кна не́каде“; „у́мот ми пошт́у́кна“).
п̄релéа — личи (Вӣа чо́век ми прелéа на ма́јмун).
п̄релок — нива неорана и необработувана долго време.
п̄ремéшкач — лажлив; зборува сега едно, после друго.
п̄ри́знам — сирнам.
п̄ро́гон — земја од еден ден орање.
п̄ровудíја — кога ќе се роди дете, тиа што идат да го видат му пуштаат бакшиш „провудíја“.
п̄росéник — леб од просо.
п̄ука́ло — направа за пукање пуканици.
п̄уканíчки — пуканици од пченка.
п̄цомéник — леб за кучиња („кога е лош лебот се вели „п̄цомéник“).

р

- ре́а* — миризба (Се вели: а́ма ло́ша ре́а íде).
ру́га — едногодишна плата на момок.
р̄́кам — секнам
р̄́мбам — работам без мера.
р̄́нка — носна дупка.

с

- са́к* — мрежа за ловење риба.
са́чка — за суви гранчиња и отпадоци од дрво се вели „са́чки“.
свéнче — мала вошка.
свóдницк — стројник.

<i>секавица</i>	— светкавица
<i>склимо-</i>	
<i>сан-и</i>	— оскомина (Се вели „ми се климосаа забит е“)
<i>скупален</i>	— здрвен.
<i>скуфал</i>	— недовршено жито, лушпите не му отпаднале на зрната, кога житото не е добро изгрувано.
<i>сланџук</i>	— наут.
<i>смољник</i>	— вид земја, многу се лепи, како смола.
<i>сновалка</i>	— направа за сновење.
<i>соба</i>	— печка, кумбе.
<i>сбј</i>	— род, фамилија.
<i>сбса</i>	— намет од снег.
<i>сирџка</i>	— сопка.
<i>се сџзгам</i>	— се лизгам.
<i>сџзганица</i>	— лизганица.
<i>сџавјало</i>	— се вели за човек кој нема мир од нешто. („ставјало“ нема, му е тешко на човекот).
<i>сџрџка</i>	— инструмент за стружење тесто.
<i>суљинари</i>	— кунци од печка и олуци на куќата.
<i>сунџурме</i>	— место до куќата, покриено само незаградено; летно време таму се готви.
<i>сџса</i>	— еден вид копче.

Т

<i>тажно</i>	— се вели кога е нешто многу благо.
<i>тарун</i>	— округла штица – служи за јадење.
<i>тејобна,</i>	
<i>тешка</i>	— се вели за жена кога е трудна.
<i>тџк ѓрдан</i>	— поново, одново (Куљбата му била расипана, од тџкрдан а прџе сџга).
<i>толџба</i>	— пумпа.
<i>тоџски</i>	— еден вид игла – служи за закачување.
<i>тџмери</i>	— постење на чисти понеделник.
<i>тџеница</i>	— лебот кога ќе се издоби, па после се пржи на маст – се вели „тупеница“.
<i>тџтџсан</i>	— записан, занесен во нешто. (Се вели „коа се тџтџсал у рабџта“).

У

<i>џул</i>	— секогаш.
<i>џиџе</i>	— кош за пчели.
<i>џудџо</i>	— пристџно, нешто доведено во ред. „(Иди до-ма, џуди се, види какоф си направен“).
<i>џџе</i>	— земјен сад за вода.

Ф

<i>фазла</i>	— повеќе.
--------------	-----------

фр́кнам — удрам („Не ла́фи, ќе те фр́кнам!“. Девет бо́лки да те фр́кнат, од една да не куртули́саш“).

фр́ча — четка.

Ц

цадýло — материјата со која се покрива лебот, кога се носи на печење.

ца́л — цел.

црвени́ка — еден вид пченица.

црвени́ка — црвена земја.

цр́кам — викам.

Ч

Ча́шпа — костур на покривот од куќата, кога уште не се кладени керамидите.

чекла́ска
(пчени́ца) — еден вид пченица.

чо́лак — сакат.

чуру́лка — рилка на свиња.

Џ

џа́лкам — удирам („Џа́лни го еднаш“).

џи́вџан — врабец.

џими́рнки — срп. чварци.

џуа́й — одговор.

Ш

шла́нка (се) — Кога некој бавно оди или ја бави некоја работа се вели „Не́ се шла́нкај“.

шш́у́кна — загина.

шуш́а́лка — еден вид пченица.

БИБЛИОТЕКА
на
акад. В. ВИДОВСКИ

